15 ЯНВ 1990

Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

СОВЕТ ЎЗБЕКИСТОНИ

ГАЗЕТА 1918 ЙИЛ 21 ИЮНДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

ЎЗБЕКИСТОН КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИ МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ, ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ СОВЕТИ ВА МИНИСТРЛАР СОВЕТИНИНГ ОРГАНИ

№ 12 (20. 579) • 1990 йил 14 январь, якшанба • Баҳоси 3 тийин.

ЮКСАК ИШОНЧ

18 ФЕВРАЛЬ — ЎЗБЕКИСТОН ССР ХАЛҚ ДЕПУТАТЛАРИ ВА МАҲАЛЛИЙ СОВЕТЛАР ДЕПУТАТЛАРИ САЙЛОВИ КУНИ

Ўзбекистон ССР халқ депутатлигига номзодларни рўйхатга олиш давом этмоқда. ЎзТАГ мухбирларининг хабар қилишларича, сайлов округларида қуйидаги номзодлар рўйхатга олинди:

241-Текстиль сайлов округидан — Ўзбекистон ССР 50 йиллиги номли Наманган шойи ишлаб чиқариш бирлашмасининг тўқувчиси Р. М. Баранова ва шу бирлашманинг бош директори Т. Жўраев.

* * *

66-Энергетика сайлов округидан — «Ангрен» разрезининг қазиш ишлари бош инженери А. В. Абдукаримов, 9-кон ишчиси Ф. А. Исроилов, «Железобетон» кооперативлар ишлаб чиқариш бирлашмасига қарашли «Комплект» кооперативининг раиси Э. Ҳ. Нишонов, марказий электромеханика устахоналарининг кранчиси В. Б. Камишинская ва Ангрен кулолчилик комбинати директорининг ўринбосари А. М. Алиқулов.

* * *

391-Ширин сайлов округидан — Сирдарё ГРЭСи электр цехининг катта мастери А. Холназаров.

* * *

413-Қува сайлов округидан— уруш ва меҳнат ветеранлари Фарғона область кенгашининг раиси Б. И. Каримова ва Қува район марказий касалхонасининг бош врачи А. М. Сотволдиева.

* * *

476-Пристань сайлов округидан — ҳарбий хизматчи А. П. Хрюкин.

354-Пистамозор сайлов округидан — Денов район ижроия комитетининг раиси У. Қодиров ва Сурхондарё область Денов районидаги «Москва» колхозининг бригадири Т. Тоғаев.

ЛИТВА ДИЁРИДАГИ УЧРАШУВЛАР

Вильнюс, 12 январь. (ТАСС махсус мухбирлари). Литва меҳнаткашларининг КПСС Марказий Комитети Бош секретари, СССР Олий Советининг Раиси М. С. Горбачев билан учрашувлари давом этмоқда. М. С. Горбачев бу ерда бўлган биринчи тиғиз куннинг барча воқеалари, қардош республика меҳнаткашлари ҳузурига амалий сафарлар телевизион эшиттиришларда батафсил ёритилиб, радио орқали олиб эшиттирилди. Бугунги тонгги газеталар совет раҳбарининг шаҳар кўчаларида, завод клубида, матбуот уйида бўлиб ўтган суҳбатлари мазмунини кенг шарҳламоқда. Ёшларнинг «Лиетувос ритас» газетаси қуйидаги сўзларга эътиборни қаратган: «Кўпгина сиёсий шарҳловчилар М. С. Горбачевнинг Литвага визитини у КПССга раҳбарлик қила бошлаганидан буён ўтган бутун 1767 кун мобайнидаги энг муҳим воқеалардан бири деб ҳисобламоқдалар».

Сафарнинг иккинчи куни бутунлай республиканинг йирик индустриал ва маданий маркази бўлган ҳамда пойтахтдан 200 километрдан кўпроқ олисда жойлашган Шяуляй меҳнаткашлари билан учрашувга бағишланди. М. С. Горбачев шаҳар ташқарисига чиқиши биланоқ уни Шяуляй аҳолиси қуршаб олди. У одамлар гуруҳидан бирига яқинлашиб, ҳар хил сўзлар ёзилган транспарантларга назар ташлайди.

Келинглар, бундай ғалати «қутловлар» қаердан пайдо бўлаётганлигини ўйлаб кўрайлик, дейди у: кимдир республикани «босқинчи-жангчилардан» қутқаришга даъват этса, кимдир «КПССни дафн этамиз» деган сўзлар ёзилган тобут расмини чизган. Бунга ўхшаган фактларни бошқа жойларда ҳам учратиш мумкин. Аммо келинглар, муҳокама қилайлик. Меҳнаткаш халқ Совет Армияси солдатларига, Коммунистик партияга нормал муносабатдами?

Овозлар: Нормал муносабатда, Михаил Сергеевич. Биз бундай лўттибозликларни қўллаб-қувватламаймиз.

М. С. Горбачев: Мана шуниси муҳимдир, ўртоқлар. Чунки республикада кейинги вақтда анча мураккаблашган вазият меҳнаткаш халқ, деҳқонлар, зиёлилар, ишчиларнинг позицияси қандай эканлигига кўп жиҳатдан боғлиқдир. Деворларга чизиш учун қўлига қалам олган ҳамда телевидение экранларидан ва газеталар саҳифаларидан фойдаланаётган ғаламислар барча миллат кишиларининг сабр-матонати ва ҳамкорлигига дуч келиб, йўқ бўлиб кетадиган кўпиклардир.

Овоз: Ана шундай кўпикларга қарши курашиш, аламзада сўзларни эшитиш жонга тегди. Энг ажабланарлиси шундаки, ҳатто СССР халқ депутатлари матбуотда эълон қилинган суҳбатларида рус халқи, Совет Армияси шанига ҳақоратомуз сўзларни айтишга журъат этмоқдалар.

М. С. Горбачев: Шу муносабат билан мен кеча айтган фикримни давом эттирмоқчиман. Биринчидан, литваликлар тил маданиятини сақлаб қолиб, қайта қуриш, Литвани қайта тиклаш натижасида ўз диёрида ўзларини дадил ҳис этишлари керак, албатта. Акс ҳолда, агар улар ўзларини яхши ҳис этмасалар, сизларнинг ҳаммангиз учун ҳам яхши бўлмайди. Шунинг учун халқлар бирлигига путур етказишга, уларни бир-бирларига қарама-қарши қўйишга уринаётган кимсаларнинг даъватларига эътибор бермангиз. Биз қайта қуришни бунинг учун бошламадик.

Овоз: Михаил Сергеевич, биз ҳамиша иноқ бўлиб яшадик. Бир тасаввур қилинг-а, неча йиллар биргаликда яшадик ва ҳеч ким ҳеч қачон ким қайси тилда гапиришига эътибор бермади. Ҳар бир киши ўз имкониятига қараб меҳнат қилиши муҳим эди. Ҳозир эса бу қадрланмаяпти. Литвамизда демократия наҳот шундай йўлдан ривожланиши керак бўлса? Наҳотки, биз қайта қуришни бошлаб, шундай демократияга, ҳеч нарсада чегараси бўлмаган демократияга интилган бўлсак? Биз гарчи аждодларимиз қабрлари бу ердан узоқда бўлса-да, Литва заминига ҳурмат билан муносабатда бўламиз, меҳнатсевар Литва деҳқонларини қадрлаймиз. Аммо нима учун ҳозир бизнинг Литва заминига бундай ҳурмат-эҳтиромимиз қадрланмай қолди?

М. С. Горбачев: Ҳозир Литвада бундай сиёсат ўтказаётган кишилар бу ерда биронта партия, совет, хўжалик ташкилотларига раҳбарлик қилишга даъвогар бўлиш ҳуқуқига эга эмас, деб ўйлайман.

Мана шу ўткир ва рўй-рост, айтиш мумкинки, ҳавотирли мавзудаги суҳбатга одамлар қўшилишади. Улар тўлқинланиб гапиришади. Аёлларнинг кўзларида ёш қалқийди. Улардан бири, авиаремонт заводининг ишчиси В. Г. Морковкина ўзига РСФСР шаҳарларидан бирида уй беришни таклиф этишса, эртага бўлса-да, «бундай даҳшатли аҳволдан» қутулишга тайёр эканлигини айтди.

Машина шаҳар кўчаларида яна бир неча марта тўхтайди ва ҳамма жойда кутиб олувчиларнинг кайфияти қатъий эди: улар меҳмон билан иложи борича кўпроқ суҳбатлашишни истардилар. Уларни Москвадаги янгиликлар қизиқтирарди, Олий Совет қайта қуришнинг асосий қонунларини ишлаб чиқишнинг уддасидан тез орада чиқа оладими, деб сўрардилар. Суҳбатлар барибир асосий мавзуга — республикадаги мураккаб вазиятга бориб тақаларди.

Шундан кейин Шяуляй шаҳри чеккасига йўл олинади. У ерда Михаил Сергеевични «Бридай» колхозининг меҳнаткашлари кутиб туришар эди.

Бу — энг гуллаб-яшнаб турган хўжаликлардан бири. Аммо қишлоқликларнинг иқтисодий фаровонлиги уларнинг меҳмонлар билан суҳбати бош мавзуи эмас.

М. С. Горбачев: Биз ҳаммамиз барча учун яхши бўлишини хоҳлаймиз. Агар ерни бурдаласак, тақдирларни оёқ ости қилсак, ҳеч бир яхшилик чиқмайди.

Овоз: Баъзи бировлар гапираётганидек ва ёзаётганидек, русларни хафа қилаётганимиз йўқ, уларни ҳеч қаёққа ҳайдамоқчи эмасмиз. Аммо биз тушунмай турган бирдан-бир нарса шуки, руслар телевизордан ҳувиллаб ётган Россия қишлоқларига қандай қилиб осойишта қарай оладилар, кимсасиз қолган ўз она диёри учун нега уларнинг юраги ачишмайди.

М. С. Горбачев: Нега литваликлар ярим аср муқаддам жўнаб кетган эдилар, сизнингча, улар ўз она диёрларини унутганмидилар?

Овозлар: У пайт қийин замонлар эди, улар ўз истаклари билан жўнаб кетмаганлар.

Шяуляй. 12 январь. М. С. Горбачевнинг кўчалардан бирида шаҳар аҳолиси билан учрашуви.

ТАСС телесурати.

М. С. Горбачев: Мана кўрдингизми, ҳаёт мажбур қилган. Кеча заводда белорус йигит сўзга чиқди. У Минскда ишлар эди. Гўзал республикада яшар эди. Хўш, бундан чиқдики, уни ҳам ўз Ватанига хиёнат қилишда айблайсизми?

Овозлар: Йўқ, йўқ, асло бундай қилмаймиз.

М. С. Горбачев: Бас, шундай экан, бошқа миллат вакилларини республикадан чиқариб юборишга даъват қилиш, деб талқин этиш мумкин бўлган сўзларни ишлатмаслик керак.

Овоз: Бу — тўғри, аммо Россияда ҳам қишлоқ хўжалиги шу даражага кўтарилиши керак. Ўшанда ҳамма муаммолар ҳал бўлади.

М. С. Горбачев: Ҳар ҳолда сизларда бошқалардан устунлик иллати улғайиб бораётганга ўхшайди. Бу иллатнинг олдини олиш керак. Чунки агар рус ўлкаларини таққослайдиган бўлсак, мен ҳозироқ Ставрополь ўлкасини, Краснодар ўлкасини таққослашга тайёрман.

Овоз: Михаил Сергеевич, бизда бунақа ер йўқ. У ер олтинга тенг.

М. С. Горбачев: Сизлар биз билан алоқани узиш орқали аҳволдан қутиламиз, деб беҳуда ўйлаяпсиз, аксинча, ҳамжиҳатликни яхшилаш, ҳар бир киши ўз иши учун жавоб бериши, ҳар бир халқ ўз суверенитетини, иқтисодий мустақиллигини рўёбга чиқариши энг мақбул йўл. Ҳа, уч карра мақбул йўлдир. Бироқ буни неча ўн йиллар давомида таркиб топган алоқаларни узиш ҳисобига қилмаслик керак. Агар шундай бўладиган бўлса, фақат Литвагина қийналиб қолмайди. Агар сизлар мени Литвани чўчитмоқчи деб ўйласангиз, янглишасизлар, Россия ҳам, Белоруссия ҳам, ҳамма қийналади. Мабодо ҳатто Россияда кимда-ким ҳозир агар ССР Иттифоқидан ажралиб чиқсак, уч-тўрт йил ичида дарҳол гуллаб-яшнаб турган давлат бўлиб қоламиз деб айтадиган бўлса, бу ҳам худди сизлар каби россияликлар томонидан бўрттириш бўлур эди.

Овоз: Шундай савол бермоқчиман. Биринчи январдан иқтисодий мустақиллик бўлиши тўғрисида гапиришмоқда, аммо ҳеч нарсадан дарак йўқ-ку.

А. Бразаускас: Бундай нарсалар икки ҳафтада амалга оширилмайди.

М. С. Горбачев: Сизлар мана шу посёлка неча йил давомида қурилганлиги тўғрисида эшитганмисиз?

Овозлар: 25-30 йил.

М. С. Горбачев: Сизлар эса иқтисодий мустақиллик тўла ҳажмда икки ҳафта ичида амал қилишини, бунинг устига 300 миллион аҳолиси бўлган Совет Иттифоқини қайта қуришни истайсизми?

Овоз: Михаил Сергеевич, мен эркин, мустақил Компартия Литвада ва Совет Иттифоқида қайта қуришни тезлаштиради, деб ҳисоблайман.

М. С. Горбачев: Демак, шундай мантиқ келиб чиқади: Литва Иттифоқда, Компартия эса КПССдан ташқарида бўладими?

Овозлар Ҳа, ҳа.

М. С. Горбачев: Демак, Литванинг барча муаммолари Иттифоқнинг бир қисми сифатида Советларнинг съездларида, Иттифоқ Олий Советида ҳал этилади. Мана бир тасаввур қилиб кўринг: КПСС-нинг съезди чақирилди, бутун мамлакат учун мўлжалланган сиёсатни муҳокама қилади. Унинг ривожланишини режалаштиради, Марказий Комитет Пленуми чақирилади, бу сиёсатга қандай ўзгаришлар киритишни муҳокама қилади, бунинг эса сизларга дахли бўлмас эканда... Мен эртага КПССда жорий этиш мўлжалланаётган янгиликлар тўғрисида сўзлаб бераман.

М. С. Горбачев колхозчилар ҳузурида бир неча соат бўлди. Механика устахонасида ва механизатор Й. Клусаснинг уйида ошкора, самимий суҳбатлар ўтди. М. С. Горбачевни болалар боғчаси, қариялар уйининг ходимлари самимий кутиб олдилар. Посёлка кўчаларида ҳам қизғин мулоқотлар бошланиб кетди.

М. С. Горбачев тушдан кейин индустриал Шяуляй шаҳри аҳолисининг фахри бўлган телевизион аппаратлар заводига борди.

МУШТАРАК МУАММОЛАРИМИЗНИ БИРГАЛИКДА ҲАЛ ЭТАЙЛИК

М. С. Горбачевнинг ишчилар ва ижодкор зиёлилар билан учрашувлари

Вильнюс, 12 январь. (ТАСС). Илгари хабар берилганидек, М. С. Горбачев 11 январь куни Вильнюсга келиб, иссиқлик аппаратлари ишлаб чиқариш бирлашмасига борди, цехларда ишчилар билан учрашди ва завод клубида корхонанинг меҳнат коллективи ҳузурида нутқ сўзлади.

* * *

Заводингизда бўлиш ҳам, қисқа муддатли суҳбатлар ҳам менга, ҳар қалай, сиёсатда кўзи пишган одамга кўп нарсаларни илғаб олишга имкон беради, деди М. С. Горбачев. Сиз билан биз суҳбатлашаётган вақтда зал аҳлининг гап-сўзи ҳам фикрларнинг хилма-хиллигидан яққол дарак бериб турибди, албатта. Фикрларнинг хилма-хиллиги эса сизларда жуда етарли.

Хуллас, азиз дўстлар, бу ерга, Литва заминига келганимдан, коллективингизга ташриф буюрганимдан хурсандман. Менинг иш режамга кўра, бу ерда, республикада уч кун бўлишим керак. Ҳузурингизга келишимга катта аҳамият бераман. Биринчидан, бу менинг азалий истагим эди, чунки мен Литвада сўнгги бор, биринчи ва охирги марта, бу ерда ҳисоблаб чиқишганидек, бундан 9 йилу 6 ой муқаддам бўлган эканман. Бу ҳисоб-китобни мен ишора деб қабул қилдим, албатта. Республикадаги раҳбарларингиз билан келишиб олган эдик: Литвага мен қишда ёки эрта кўкламда келмоқчи бўлган эдим. Аммо мамлакатимиздаги воқеаларнинг шиддат билан кечаётганлиги, барча жараёнлар ғоят жадаллашиб кетганлиги ва бу ерда, республикангизда содир бўлган воқеалар катта акс-садо қўзғатиб, ўй-фикрлар ва таҳлика уйғотганлиги натижасида сафарим тезлашди. Сизга маълумки, партия Марказий Комитетининг Пленумида КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари Литвага барвақтроқ келиши лозим деган фикр билдирилганди, шу Пленум натижаларидан эса сизлар бохабарсиз.

Шундай қилиб, мен бу ерга келдим. Бизнинг Москвадан туриб кузатишларимиз ҳам, жумладан, бу ердаги, Вильнюсдаги дастлабки учрашувлар ҳам шундан далолат бериб турибдики, республикангизда қайта қуриш жараёнлари шиддат билан кечмоқда. Аммо шуни ҳам айтишим керакки, бундай жараёнлар бутун мамлакатда ҳам шиддат билан бормоқда. Халқларимиз учун ана шу бурилиш даврида, тақдирга дахлдор даврда тарих ноёб қисматни раво кўрган жуда катта мамлакат учун йўналишни йўқотмасликкина эмас, шу билан бирга белгиланган мақсадларга кам талафот кўриб етишиш ҳам жуда муҳимдир, азиз ўртоқлар. Қайта қуриш доирасида содир бўлаётган ишлар, шундай шиддатли тус олган юмушлар инсоний муносабатларда ҳам, иқтисодиётда ҳам, ижтимоий соҳада, миллий муносабатларда ҳам, мафкура, маданият, тил соҳасида ҳам мушкул воқеалар билан биргаликда кечмоқда. Хўш, бу — қайта қуришнинг оқибатларими? Наҳотки, бу таҳликали тенденцияларнинг фақатгина бошланиши бўлса ва бу тенденциялар кучайиб бораверио, мамлакатдаги, ҳар бир коллективдаги вазиятни мураккаблаштирса? Ёки бу — катта ўй-мулоҳазалар, мунозаралар, ўз тарихини, бугунги ҳаётини ойдинлаштириб олиш, планларга баҳо бериш, эски нарсалардан воз кечиш, жамият турмушининг барча соҳаларида янгиликка ўтиш давримиди?

Рўй-рост шуни айтмоқчиманки, муаммолар неча ўн йиллар мобайнида тўпланиб келаверди. Қайта қуриш очиқ-ойдинлик, ошкоралик, демократиялаш муҳитини вужудга келтирди ва ниҳоят шундай вазиятни яратдики, биз ҳаммамиз гапира бошладик. Қайта қуриш муаммоларни ойдинлаштирди, уларни кескинлаштирди, одамлар катта ахборотдан бохабар бўлишиб, қўллари узун бўлиб қолиб, нега энди бундай бўлди деб ўй-фикрга толдилар. Яшириб нима қилдик, кимни жавобгарликка тортсак экан деб, қидириб ҳам қолишди. Назаримда, бундан буён нима қилишимиз лозимлиги энг асосий вазифадир.

Шундай қилиб, биринчиси шуки, бизга қайта қуриш керак. Кечикиб бўлса ҳам, ҳар қалай, қайта қуриш бошлангани яхши бўлди. Биз бир йил, икки йил митингбозлик қилдик. Шундан кейин аниқлаб олинган фикрлар ва берилган баҳолар асосида сиёсатни тузишга киришдик. Бунинг учун ҳам маълум муддат кетди. Менга қолса, қайта қуриш чинакамига 1989 йилдан бошланди, деган бўлур эдим, ўша йили биз иқтисодиётимизни ҳам, сиёсий системамизни ҳам ўзгартириш жараёнларини амалда авж олдирдик. Ҳойнаҳой, хотирангизда бўлса керак, мен биринчи, иккинчи ва учинчи йилда ҳам, мабодо баҳо бериш, фикр айтиш ва ҳатто яхши сиёсатни ишлаб чиқиш билангина чекланиб қоладиган бўлсак, планларимиздан бирон-бир наф чиқмайди, деб айтган эдим. Дарҳақиқат, агар халқнинг ўзи барча сиёсий, иқтисодий, маданий ва ҳоказо жараёнларга киришмаса, планларимиздан наф чиқмайди. Чунки илгари ҳам шундай бўлган эди: қанчадан-қанча ислоҳотларни бошладик ва бу ислоҳот митингбозлик босқичларидан ўтганидан кейин тўхтаб қолаверди, сўнгра эса ҳамма нарса илгариги ҳолатига қайтаверди. Ҳозир биз бунинг қайтарилишига йўл қўймаслигимиз керак. Чунки бутун дунё туб ўзгаришларга жалб этилди, бу ўзгаришлар сўнгги ўн йилликда шиддат билан кечмоқда, баъзан эса улар ўткир ижтимоий ва сиёсий тус олмоқда.

Етмишинчи йилларнинг бошидаги нефть танглигидан кейин Ғарб қатъий чоралар кўриб ва тез суръатлар билан структуравий қайта қуришларни амалга оширганини, бундан муддаоси янги вазиятга мослашиш бўлганини эсланг. Ўшанда 10 миллионлаб ишсизлар кўчаларга улоқтириб ташланди, қанчадан-қанча эски заводлар ва кўмир конлари ёпилди. Ўша кезлар биз бу бизга дахлдор эмас, деб ҳисобладик. Мамлакатимиз жуда катта ресурсларга эга, деб кўз-кўз қилавердик, уларни ҳуда-беҳуда сарфладик ва бу бизнинг барча қусурларимизни, бутун хўжасизлигимизни ёпиб кетди. Шу тахлитда ўзимизни, ўз шанимизни асраб қолдик. Бунинг устига, табиий запасларга ва меҳнат ресурсларининг ўсиб боришига суянибгина қолмай, нефть конъюктурасидан, бозордаги жаҳон конъюктурасидан фойдаланиб, ана шу ресурсларни сотдик. Шу аснода тўсатдан ресурсларни қидириб, олис шимолга боришимизга, чуқурроқ қатламларни излашимизга ва Шарққа қараб юришимизга, янги коммуникациялар ўтказишга, янги районларни ўзлаштиришга тўғри келди. Оқибатда ресурсларни кўпайтириб бораверишп учун қўйиладиган ҳар бир қадам бутун комплексимизга жуда қимматга туша бошлади. Бу — биринчидан, иккинчидан эса, меҳнат ресурслари ўсиб бораверишида пасталашиш содир бўлганда ва бизга ишлаб чиқаришни ўстириб бораверишп лозим бўлганида, шуни уқиб олдикки, фан-техника тараққиёти билан чинакамига дуруст шуғулланмаган эканмиз. Ғарб модернизация ва структура сиёсати билан шуғуллана бошлаганидан кейин биз ҳам шундай қилиш зарур, деб тан олдик ва Пленумга тайёргарлик кўра бошладик. Таҳлил қилиб кўриб, чўчиб кетдик. Ҳозирги кунгача ҳам Пленум учун тайёрланган ўша доклад ва бир қоп маълумотнома партия Марказий Комитетида турибди, ўша доклад ҳам, маълумотномалар ҳам биз бундан 15-17 йил муқаддам туб бурилиш қилиш лозимлигини тушуниб олганлигимизнинг далолатидир, аммо шу иш қилинмай қолиб кетди. Кекса авлод, айниқса коммунистлар хотирасида бўлса керак: Л. И. Брежнев биз фан-техника сиёсати, илмий-техникавий тараққиёт масалаларига бағишланган Пленумга тайёргарлик кўрмоқдамиз, деб эълон қилган эди. Худди ўша кезда темирни қизиғида босиш керак эди! Худди ўша кезда қайта қуриш етилган эди, худди ўша кезда улкан масалаларни ҳал этиш керак эди. Аммо бунга журъат қилолмадик.

Ғарб эса қайта қуришни амалга ошириб, янги технологияларни жорий этиб, ресурсларни тежаб қолишга ўтди. Натижада нефтнинг нархи пасайиб кетди. Аммо бу фақат нефтгагина дахлдор эмас эди. Биз валютадан ажраб қола бошладик ва шундай қилиб техника тараққиёти учунгина эмас, шу билан бирга халқ учун зарур бўлган оддий молларни сотиб олиш учун ҳам ўз имкониятларимизни қисқартира бошладик. Нефть нархи 2,5—3 баравар арзонлашиб кетган ҳозирги вақтда биз ҳар йили қатъий валютада камида 7 миллиард доллардан маҳрум бўлиб қолмоқдамиз. Агар буни ички нархларга айлантириб ҳисоблайдиган бўлсак, бу 70 миллиард сўмдир. Буларнинг ҳаммаси биргаликда ана шундай оғир аҳволга олиб келди. Яна шуни ҳам илова қилиш керакки, бизда экология, маданият, тил муаммолари, катта ва кам сонли халқлар аҳволига дахлдор, республикаларга дахлдор муаммолар пайдо бўлди. Хуллас, ўртоқлар, биз бундан буён шундай яшаб бўлмайди, деган фикрга келдик. Қайта қуриш зарур эди. Аммо биз буни дарҳол тушуниб олмадик ва фақат қисман ўзгаришлар зарур, деб ўйладик. Эсингизда бўлса, қайта қуриш бошланган кезлар «Фан-техника тараққиёти негизида жадаллаштириш лозим» деган шиор илгари сурилган эди. Программаларни ишлаб чиқишга киришдик, Ватанимиз саноатини реконструкция қилиш программаси ишлаб чиқилди, фан-техника тараққиётига йўл очиш учун электроника соҳасига икки баравар кўп маблағ ажратилди. Аммо иш ўрнидан силжимай қолаверди, иқтисодиёт, меҳнат коллективлари буни қабул қилмади. Хўш, бунинг сабаби нимада? Бунинг сабаби шундаки, муносабатларнинг харажатли системаси ана шундай, инсоннинг, корхоналарнинг аҳволи ана шундай. Ялпи маҳсулотга зўр берган корхона ресурсларни ўмариб кетаверади, унга ялпи маҳсулотни кўпайтириш учун катта меҳнат ресурслари, катта харажатлар зарур.

Шу сабабли биз миллий даромад бирлигига ривожланган мамлакатларга нисбатан 20-25 процент, ҳатто бир ярим-икки баравар кўп сарф-харажат қиляпмиз. Binобарин, мавжуд ресурслар билан ҳозир бутун халқ учун камида учдан бир баравар, ҳатто бир ярим баравардан кўпроқ маҳсулот ишлаб чиқаришимиз мумкин эди.

Ниҳоят, биз бурилишни бошладик, лекин хўжалик юритишнинг ҳозирги системаси ана шу ёндашувларимизни рад этишини кейин кўриб қолдик. Шундан кейин биз тушуниб: бизга туб иқтисодий ислоҳот, мулкка муносабатни ислоҳ қилиш ва шу кабилар зарур деб эълон қилдик. Ана шу ишлар билан шуғуллана бошладик ва бу жараён секинлашаётганини кўрдик. Унга нима тўсқинлик қила бошлади? Маъмурий-буйруқбозлик системаси тўсқинлик қила бошлади. Бутун жамиятни занжир билан боғлагандек итоат риштаси билан ўраб ташлаган қудратли система тўсқинлик қила бошлади. Шу тариқа биз агар ана шу системани бузиб ташламасак, ҳеч бир ишда олға томон ҳаракат қила олмаймиз, деган хулосага келдик. Шу тариқа сиёсий ислоҳотга етиб келдик. Яъни қайта қуриш давомида воқеаларни, сиёсатимизнинг ўзаро боғлиқ барча йўналишларини таҳлил қилиш натижасида бизга қайта қуришнинг пухта ўйланган комплекс концепцияси зарурлигини тушундик. Жамиятимизнинг имкониятларини рўёбга чиқариш вазифа ва мақсад бўлиб қолди.

Ҳа, ўртоқлар, кўп нарсага путур етказган бўлсак ҳам, камдан-кам давлат биздаги каби улкан имкониятга эга. Жуда катта табиий ресурсларимиз бор, улкан ер, ўрмон ва сув ресурсларимиз мавжуд. Билимдон халқимиз, қудратли фанимиз бор. Лекин буларнинг ҳаммаси умуман бир жойда депсиниб, ташаббусни қўлдан бера бошлади ва ҳар қандай жамият учун хавфли бўлган ўша турғунликка олиб келди. Шунинг учун ҳам ана шуларнинг ҳаммасини, образли қилиб айтганда, портлатиб юбориш керак эди. Шу сабабли ҳозир мамлакатдаги вазият чигаллашган пайтда баъзилар бутун айбни қайта қуришга ағдармоқчи бўлса, ўртоқлар, бу катта хато ва янглишишдир. Буни ҳаммамиз тушуниб олишимиз жуда муҳим. Чунки ана шундай хулосалар, баҳолар ва янглишишлар асосида ҳозирнинг ўзидаёқ ўша «қайта қуришга» чек қўйиш керак деган овозлар эшитилмоқда. Яна ҳаммага буйруқ бериш керак, яна ҳаммани туртиб туриш керак, дейишмоқда. Йўқ, бундан ҳеч иш чиқмайди, чунки маъмурий-буйруқбозлик системасининг умри тугади. У жамиятда тўпланган интеллектуал имкониятларга ҳал қилиб бўлмайдиган даражада зид келиб қолди. У ҳамма нарсага тўсқинлик қилмоқда. Бир вақтлар буржуазия ва пролетариат олдида ким-кимни енгади, деган масала кўндаланг бўлган эди, ҳозир ҳам мазкур масала шундай қўйилмоқда. Хуллас, ана шу системани мажақлаб ташлаш керак. Ана шу система амал қилган пайтда иссиқ жойни эгаллаб турган, ҳамма нарса билан таъминланган кишиларгина бу система яксон қилингани учун йиғи-сиғи қиладилар.

Қайта қуришни бошлаганимиздан кейин ҳамиша ҳам ақл-идрок билан иш тутдикми?

Ўз ишимиз тўғрисида ҳам гапирадиган, унга баҳо берадиган пайт келди, деб ўйлайман. Қайта қуриш аввало чора-тадбирларнинг, йўналишларнинг бутун бир комплексини ўз ичига оладиган концепция сифатида режалаштирилганда, унда камчиликларга йўл қўйилган эди, бу режалар эса бир текис амалга оширилмади. Биз корхоналарга мустақиллик бердик, лекин бу тадбир билан боғлиқ жиҳатларнинг ҳаммасини ўйлаб кўрмадик. Бунинг оқибати нима бўлди? Кўпгина корхоналар мустақилликка эришиб, аввало ўз манфаатлари тўғрисида жон куйдира бошлади. Мисол учун енгил саноат корхоналарини оладиган бўлсак, улар 20 хил маҳсулот ишлаб чиқаришимиздан нима фойда? Уч хил маҳсулот ишлаб чиқарамиз — иш осонроқ бўлади, ихтисослаштириш тезроқ бўлади, машина-ускуналар камроқ қайта созланади деган фикрга келишди. 20 хил маҳсулот қаёқда-ю, уч хил маҳсулот қаёқда? Бунинг маъноси шуки, 20 хил маҳсулот катталарнинг ҳам, болаларнинг ҳам, ёшларнинг ҳам эҳтиёжига мос келар эди, ҳозир эса фойда бермайдиган, норентабел маҳсулотларни ишлаб чиқармай қўйишди. Айниқса арзон маҳсулотларни ишлаб чиқариш тўхтатиб қўйилди. Фойда олиш кўпая бошлади, жамият эса бундан ҳеч қандай наф кўрмади. Мустақиллик бизга ана шундай оқибат келтирди. Кейинчалик иш яна ҳам мушкуллашди. Фойдани, иш ҳақини кўпайтиришга зўр беришди. Ўтган йилнинг ўн бир ойи давомида иш ҳақи тахминан 13 процент кўпайди, меҳнат унумдорлиги эса 5 процент ошди.

(Давоми иккинчи бетда).

(Давоми. Боши биринчи бетда).

МУШТАРАК МУАММОЛАРИМИЗНИ БИРГАЛИКДА ҲАЛ ЭТАЙЛИК

Демак, кам маҳсулот ишлаб чиқариб, тўғрироғи маҳсулот ишлаб чиқаришни унча кўпайтирмай, кўп иш ҳақи оляпмиз. Агар иш ҳақининг кўпайтирилиши унумли меҳнатнинг пировард натижалари кўпайиши билан баравар амалга ошмаса, унинг кимга кераги бор? Бинобарин, пул кўпайиб кетмоқда. Бозорда мувозанат йўқолди. Ана шундай пуллар ва бунинг устига ичкиликбозликка қарши кампанияни ўтказишдаги хатоларимиз ва камчиликларимиз — буларнинг ҳаммаси бозоримизда мол тақчиллигига олиб келди.

Ҳа, ўртоқлар, биз янги сиёсий муҳитни, ошкоралик муҳитини вужудга келтирдик. Одамлар ўз фикрини айтиш, ўз позициясини ҳимоя қилиш имкониятига эга бўлдилар, улар ўзларини граждан деб ҳис эта бошладилар — бу жараён давом этмоқда. Буларнинг ҳаммаси яхши, бу — мамлакат учун зарур. Чунки инсон аввало ўзини инсон сифатида ҳис этиши керак. Ахир биз инсон сифатида яшаш, шахс имкониятларини рўёбга чиқариш учун меҳнат қиляпмиз-ку. Меҳнатимизнинг моҳияти ана шунда. Шу билан бирга одамлар турмушда шундай муаммоларга дуч келмоқдаларки, қайта қуришга нима бўляпти, деб ташвишланмоқдалар. Шу муносабат билан мамлакатнинг истеъмол бозорида пулнинг қадрсизланишига олиб келган тўпланиб қолган кескинликларни бартараф этиш биринчи навбатдаги вазифадир. 1990 йил плани ана шундай имконият беради, 1991 йилга мўлжалланган режалар ҳам бор. Бу соҳада биз жуда қаттиқ сиёсатни ўтказамиз. Балки айрим ҳолларда ҳатто одамларга мақбул бўлмайдиган чоралар ҳам кўрилар. Бундай чоралар, бир томондан, ўзимизни тутиб олиш учун, иккинчи томондан, товарлар ҳажмини кўпайтириш, мумкин қадар кўпайтириш учун амалга оширилади. Сизларга айтишим мумкин: 1988 йилга, ҳатто 1987 йилга қадар биз товарлар ишлаб чиқаришни йилига 10-12 миллиард сўмлик кўпайтирар эдик, бундай ўсиш 1988 йилда 24,5 миллиард сўмни, ўтган йили эса 35 миллиард сўмни ташкил этди. Яъни товар ишлаб чиқаришни кўпайтириш уч баравар жадаллашди, уларнинг ҳажми ортиб бормоқда. 1990 йилда товар ишлаб чиқаришни деярли 66 миллиард сўмлик кўпайтириш режалаштирилмоқда. Бошқача қилиб айтганда, пул бекордан-бекорга олинмаслигини назорат қилиб бориш керак, иккинчи томондан эса, иқтисодиётимизнинг бутун имкониятларини эҳтиёжларни қондиришга, товар ишлаб чиқаришни кўпайтиришга қаратиш керак. Шу мақсадда биз мудофаа саноатини ҳам, бошқа секторларни ҳам ана шу йўналишга асосли равишда буриб юбормоқдамиз.

Бу ишларнинг ҳаммаси тезроқ натижа бериши учун нимадир бериш, нимадир қилиш керакдир? Бозорни, молиявий системани соғломлаштириш билан бевосита боғлиқ бўлган ишлардан ташқари, ўртоқлар, одамлар ташаббус кўрсатишлари учун кенг имконият бериш керак. Одамлар ўзини кўрсатиши учун уларга имкон бериш керак. Бусиз, шу билан бир қаторда иқтисодий ислоҳотсиз, мулкка, хўжалик юритиш шаклларига муносабатни ўзгартирмай туриб, ҳеч қандай натижага эришиб бўлмайди.

Шу сабабли ислоҳотни жадаллаштириш керак, шу йилнинг дастлабки ойлари ана шу ишга бағишланади. Ҳозир бу йўналишда тезроқ ҳаракат қиламиз, лекин бу ҳар бир кишидан ақлни кўпроқ ишлатишни талаб қилади. Баъзи бировлар: ҳамма нарсани бўлиб бериш, хусусийлаштириш керак, дейишмоқда. Шу муносабат билан бир нарса ёдимга тушди: мамлакат халқ депутатларининг иккинчи съездига тўпланиб, ҳукумат программасини муҳокама қила бошлаганимизда, Ғарбдаги баъзи жойларда, айниқса Америкада биздан хафсалалари пир бўлди. Улар съезд халқ мулкининг ярмидан кўпроғини хусусийлаштириш тўғрисида қарор қабул қилади, деб кутган эдилар. Бундай қилиш давлат мулкининг 50-60 процентини хусусий мулкка тақсимлаб бериш бўлур эди. Лекин бундай кутиш биз мулоқот олиб бораётган, жумладан қайта қуриш масалалари юзасидан фикрлашаётган шерикларимиз жамиятимизни яхши тасаввур эта олмасликларидан далолат беради. Йўқ, биз бундай қилмаймиз, мулкчиликнинг турли шакллари орқали ва хўжалик юритишнинг янги шакллари орқали биз иқтисодиётимизга янги куч бағишлашимиз лозим. Биз капиталистик тузумни тиклаш йўлидан бормаймиз. Капитализм йўлига ўтишга ишчилар синфи ва деҳқонлар рози бўлмайдилар, деб ўйлайман. Биз якка тартибдаги мулкчиликни истисно этмаймиз, унинг доираларини кенгайтиряпмиз, фақат колхозларни эмас, деҳқонларнинг меҳнат хўжаликларини, шахсий секторни ҳам рағбатлантиряпмиз. Хуллас, иқтисодий турмушда, шу жумладан хусусийлаштириш негизида кўпроқ эркинлик бериш керак.

Иқтисодий мустақиллик, эркинлик фақат республикалар ёки регионларнинг иқтисодий мустақиллиги билан боғлиқ, деб ўйлаган кишилар катта хато қиладилар. Иқтисодий эркинлик ва мустақилликнинг, хўжалик ҳисоби шаклларини, хўжалик юритишнинг ижара ва бошқа янги шаклларини ривожлантиришнинг калити — асосий бўғини қайта қуришдир. Ҳар қандай иқтисодиётда асосий бўғин — корхонадир. Агар корхонада ҳамма нарсани ўз ҳолича қолдириб, фақат марказнинг вазифалари республикаларга топширилса, бир бюрократнинг ўрнини иккинчи бюрократ эгаллайди. Буни эркинлик, деб бўладими? Келинглар, ўйлаб кўрайлик. Бу биринчидан.

Иккинчидан. Ҳозир биз энг қийин йўлга чиқиб олдик. Митинглар бўлиб ўтди, сиёсат белгилаб олинди, энди эса қонунлар, янги иқтисодий, ҳуқуқий муҳит вужудга келди ва ҳамма нарса ана шу муҳитда қайнамоқда. Иқтисодиётга, бошқариш системасига қўл урдик, шу сабабли иттифоқ қозонимиз биқиллаб қайнай бошлади, буларнинг ҳаммаси кадрларга, партияга, армияга дахлли бўлди, ҳамма нарсага дахлли бўлди. Ахир бу, ўртоқлар, оддий иш эмас. Йиллар, ўнлаб йиллар давомида миямизга ўрнашиб қолган нарсаларни чиқариб ташлаш осон эмас. Очиғини айтаман, энг қийини ҳамма нарсани одамларнинг миясига қуйишдир. Бундай қилиш жуда қийин кўчмоқда, ҳозирнинг ўзидаёқ: бизга бунинг кераги йўқ, орқага қайтамиз, деган гаплар эшитилмоқда. Шундай овозлар эшитилмоқда, бинобарин улар бозорлар, магазинлардаги ижтимоий кескинликдан, одамларнинг норозилигидан фойдаланиб, қайта қуриш жараёнини барбод этишдан ҳам қайтмайдилар. Биз буни билиб олишимиз керак.

Сўнгра шуни ҳам айтаманки, бу ишларнинг ҳаммаси ўнлаб халқлар яшаётган улкан мамлакатда амалга оширилмоқда. Мен кўп йил давомида Доғистонга қўшни бўлиб яшадим, у ерда ҳар бир даранинг тили бошқа. Воқелигимиз ана шундай. Қайта қуриш, яқин ва олис истиқболимизни тасаввур этиш билан миллатлараро муносабатларнинг бутун мажмуаси ўртасидаги диалектик ўзаро боғлиқликни тушуниб етиш муҳимдир. Қайта қуриш ана шу муаммоларнинг юзага қалқиб чиқишига имкон берди, улар жўн муаммолар эмас. Қайта қуриш барча халқларимизни уйғотди ва замонавий тараққиётнинг катта йўлига олиб чиқди. Бу ҳақиқатдир. Шу билан бирга ўтган йиллардаги репрессиялар, турли тусдаги кампаниялар, ўзгача фикрдаги кишиларга қарши кураш ва шу кабилар билан боғлиқ бўлган муаммолар юзага чиқиб қолдики, уларнинг ҳаммаси одамларнинг тақдири, халқларнинг тақдири билан боғлиқ. Шунга қарамай, келажакни кўзлаб сабоқ чиқариб олиш учун биз билан юз берган воқеаларнинг ҳаммасини фақат шу йўл билан, ҳаққоний баҳо бериш йўли билан тушуниб етиш мумкин.

Келажакни кўзлаб, аввало, сиёсий сабоқ чиқариб олиш керак. Сталинизм идеологиясини ва у билан боғлиқ бўлган ҳамма нарсани, шу жумладан маъмурий-буйруқбозлик системасини бузиб ташлаш керак. Иккинчи сабоқ шуки — биз кўп миллатли давлатимизнинг ҳар бир халқ имкониятларини — ҳам интеллектуал, ҳам маданий имкониятларини, унинг анъаналарини ривожлантиришга имкон берадиган структурасини яратиш йўлидан боришимиз лозим. Илгари «миллатларнинг қўшилиши», «тилларнинг қўшилиб кетиши» ва шунга ўхшаш гапларни айтган бўлсак, ҳозир биз ҳамма нарсани бир қолипга солишга уриниш нималарга олиб келганини биламиз. Бундай уринишлар умуман халқларимизни, ҳеч истисносиз барча халқларни камситар эди. Шу сабабли биз ҳозир ана шу сиёсатни қайта қурсак, олға томон муваффақиятли ҳаракат қила олишимизни тушуниб етишимиз керак. Бундай сиёсатни мамлакатимиздаги барча халқлар қўллаб-қувватлайдилар, чунки биз ҳеч нарсага менсимай қарамаймиз, аксинча миллатлараро муаммоларнинг бутун мажмуини ўрганиш билан жуда пухта шуғулланмоқдамиз.

Яширишга ҳожат йўқ, биз халқлар дўстлиги тўғрисида жуда кўп қадаҳ кўтардик, турли маърузаларда чиройли гапларни айтдик. Бир томондан бу гаплар тўғри эди. Лекин, иккинчи томондан, гапириш лозим бўлган гапларни айтмадик. Гўё ҳеч қандай муаммо йўқ эди, бўлса ҳам муҳим аҳамиятга эга эмас, деб ҳисобладик. Энди эса бу соҳада муаммолар кўплигини ва уларни ўзгача позицияларда туриб, сўзсиз ҳал этиш лозимлигини кўриб турибмиз. Республикангиздаги ўртоқлар, Эстония ва Латвия раҳбарлари билан суҳбатларда мен бу соҳада асосий принципларни бир неча қоидаларга бўлиш мумкинлигини айтдим. Биринчиси: биз, шубҳасиз, барча одамлар, улар қайси миллатга мансублигидан, қаерда яшашларидан қатъи назар ўз ҳуқуқларидан тўла фойдалана оладиган тарзда ҳаракат қилишимиз керак. Мамлакатда ҳам, республикада ҳам, регионда ҳам камчиликни ташкил этувчи халққа нисбатан ҳеч қандай камситишга йўл қўйиб бўлмайди. Ҳамма одамлар қаерда яшасалар, меҳнат қилсалар, тақдир уларни қаерга келтирган бўлса, ҳамма жойда ўзларини дадил ҳис этишлари лозим.

Агар биз, ўртоқлар, бу нақадар муҳимлигини тушуниб етмасак, инсонийлик соҳасида шу қадар хато қиламизки, одамларимиз ўртасидаги муносабатларни шу қадар заҳарлаб қўямизки, кейин бутун-бутун авлодлар одамларни бирлаштиришга уринадилар-у, бунинг уддасидан чиқа олмайдилар. Мен чўчитаётганим йўқ — ҳамма нарсага сезгирлик билан қараш керак. Мен буни тил тўғрисидаги низомни ишлаб чиқа бошлашган пайтда, сиёсий ислоҳотни ҳисобга олиб сайлов системасини ўзгартира бошлаган пайтимизда жуда яхши тушуниб олдим. Бу ишдаги заррача бузилиш ҳам одамларни жунбишга келтиради! Бундай бузилишлар Эстонияда, Молдавияда қандай оқибат келтиргани эсингизда бўлса керак. Бундай воқеалардан Россия ва Украина ҳам четда қолмади. Жамиятимиз бирданига жунбишга келди. Ўзбекистонда, Фарғонада нималар бўлганига, Тоғли Қорабоғ теварагида нималар бўлаётганига бир назар ташланг. Воқеаларни нормал изга солиб юбориш нақадар қийин. Одамлар биргаликда яшаб келишди, оила қуришди, энди эса ана шу оилаларнинг бузилишига тўғри келмоқда. Мамлакатимизда қочоқлар, турли миллатга мансуб кишиларга нисбатан муросасизлик билан қараш негизида қочоқлар пайдо бўлди. Ана шу сабоқларни қулоққа олмасак, уларни қабул қилмасак ва ҳар бир кишининг ўзининг қандайдир андозасига ўралашиб қолса, бизларни нималар кутади, келинглар шу ҳақда ўйлаб кўрайлик. Бизларни нималар кутади?

Бу ҳақда ҳар бир киши ўзи ўйлаб кўрсин. Мен ўз фикримни тиқиштирмоқчи эмасман, лекин очиғини айтаман: ишончим комилки, бошқа йўлга ўтилса, кези келганда айтиш керак, иккинчи съезд ҳам муҳим деб тасдиқлаб қабул қилган бу принципга содиқ бўлмасак, у ҳолда бошимизга кулфат тушиши муқаррардир. Ёки бирданига қаердадир марза, чегара бузилган, ернинг, яйловнинг бир қисми қаёққадир ўтиб кетган, бир аср ёки ярим аср олдин ундай эмас, бундай эди, деган масалалар кўтарилмоқда. Ҳамма нарсани қайтадан тақсимлаш керак дейилмоқда. Ҳозир ана шундай йўлга ўтиш мумкинми, ахир? Урушдан кейин 30 йил ўтгач, дунё Хельсинки ҳужжатида чегараларнинг дахлсизлиги тўғрисидаги қоидани ёзиб қўйди, ахир бунда, айтайлик буюк ҳақиқат ва донолик бор-ку. Бу, ўртоқлар, мамлакатлар ўртасидаги муносабатларда ҳам, мамлакат ичкарисидаги муносабатларда ҳам ғоят муҳимдир. Бошқача ёндашув олдиндан билиб бўлмайдиган оқибатларни келтириб чиқариши мумкин. Ана ўшанда бирданига саволлар ёғилиб кетади — шу тариқа қараб турибсанки, Вильнюсгача етиб боради... Такрор айтаманки, мамлакатда ҳам шундай бўлади. Мен мамлакатимизда одамларнинг тақдирини бўлиб юбора оладиган, ана шундай мўъжизакор истеъдодга эга бўлган моҳир инсонни, сиёсатчини, ким бўлса ҳам бундай одамни билмайман. Бундай бўлиб юбориш боши берк кўчага олиб боради.

Ўшанда Болтиқбўйи республикаларининг раҳбарларига мен баён қилиб берган биринчи принцип ана шундай. Улар менинг гапларимга қулоқ солишмади, тушуниб етишмади дея олмайман, лекин улар ҳамма нарсани пухта ўйлаб кўришди, чуқур англаб етишди ҳам дея олмайман. Энди иккинчи принцип тўғрисида. Биз бу мамлакатда оғизда федерация эълон қилиб, лекин амалда, афсуски, федерация сифатида эмас, балки яхлит бир давлат сифатида ривожланиб келдик.

Бу сталинча концепцияга, ўша диктаторлик идора усулига мос эди. Шу муносабат билан давлатимизда чуқур ўзгаришлар содир бўлди. Демографияда ҳам, иқтисодиётда ва мудофаани ташкил этишда ҳам, коммуникацияларни қуриш ва бунёд этишда ҳам теран ўзгаришлар содир бўлди. Ягона давлат худди ана шу ягона давлатнинг ичида меҳнатни ягона давлатдагидек тақсимлар эди, айни вақтда ишлаб чиқариш кучларини марказлаштирилган йўсинда жойлаштириш асосида тақсимлаш эди. Республикалар, областларнинг вакиллари эса янги заводлар учун ким кўпроқ капитал маблағ «ундиради», деб мусобақалашар эдилар. Агар бугун кимдир сизга буларнинг ҳаммаси марказнинг «кирдикори» деб айтадиган бўлса, — бу ерда, заводда менга бир ўртоқ қуйидагиларни айтди: «бу ҳол жаҳонгирлик фикри, ишлаб чиқариш кучларини тақсимлаш ва жойлаштириш орқали бу ерга русларнинг таъсирини ўтказишга уриниш бўлди, бундан муддао — асли шу ерлик халқларни асоратга солиш, қувғин қилиш эди, бу аён кўриниб турибди-ку». Ҳамонки шундай экан, мен қуйидаги ахборотни айтмоқчиман.

Бу масала ўртага қўйилиб, одамларнинг билмаслиги, бехабарлигидан фойдаланиб, қаллоблик қилинаётгани равшан кўриниб қолганида мен партия Марказий Комитетида республикалар, областлар, автоном республикалар ва регионлардан тушаётган илтимосларни, янги корхоналар қуриш тўғрисидаги илтимосларни умумлаштиришни топширдим. Ҳозир менда ана шундай илтимосномаларнинг бутун бир мажмуаси бор. Бу нимадан далолат беради? Бу ранжишлар, айблашлар хусусида мусобақа борганидан далолат беради. Бунда пленумлар ва сессияларнинг стенограммаларини ўқиб чиқиш кифоя қилади. Кимгадир кўпроқ, кимгадир камроқ беришганмиш, кимгадир завод берилибди. Бизга эса, буни қарангки беришмади... Шундай қилиб бу ўринда марказ ҳам «ишлади» ва ҳамма ҳам биргаликда ишлади! Бу бор гап. Бунинг устига, Литва ҳақида гапирадиган бўлсак, бу ерда узоқ вақт мобайнида ажойиб, жуда катта, мураккаб арбоб — ўртоқ Снечкус ишлади. Мен уни шахсан танийман. Бир-биримизга меҳримиз тушган эди, мен у кишининг позициясини биламан ва Литва учун нима ишлар қилганини ҳам биламан. Снечкус бу хутор республикасини тараққий этган замонавий республикага айлантирди. Эндиликда бу республиканы, умуман, имкониятларига кўра, барча жиҳатларига кўра, давлат билан таққосласа бўлади. **(Қарсаклар).**

У ана шу ерларни ҳосилдорроқ, бадавлатроқ қилиш учун иттифоқ бюджетидан қанча маблағ олганлигини сиз биласиз. Илгари эса одамлар Кубань ва Ставрополь ўлкасига бориб ишлаб, бир тоннадан дон топиб келишар эди. Эндиликда бирор бир киши ана шундай мақсад билан Литвадан жўнаб кетяптими? Акси бўляпти, чоғи. Илгари эса уларни муҳтожлик мажбур қилар эди. Ҳа, бу ерда баъзи кимсалар олтин давр, деб кўрсатишга уринаётган вақтда одамлар муҳтожликдан сарсон бўлиб қолган эди. Лекин бу қандай «Олтин давр» бўлганлигини бизлар биламиз-ку, ахир. Ана ўша пайтда неча юз минглаб одамлар она юртларини ноилож тарк этиб, чет элларга жўнаб кетишган. Йўқ, ўртоқлар, ҳеч нарсани бўяб-бежаб кўрсатмаслик керак. Сира бундай қилмаслик керак. Бизга фақат ҳақиқат зарур, тўла ҳақиқат керак, жумладан ўша давр тўғрисидаги ҳақиқат даркор. Акс ҳолда қаллоблик, «ўчакиштириш» кишилар кўнглига ранж-алам уруғларини сепади, умуман уйғонишни лозим бўлмаган ҳис-туйғуларни уйғотади.

Шундай қилиб, бизга федерация, бизда таркиб топган, тарихан таркиб топган федерал иқтисодий асос негизидаги сиёсий устқурма сифатида федерация керак. Федерациямизнинг зарурлигини ўтмишимиздаги иқтисодий ривожланиш ҳам тақозо этади. Биз бутун Европа бирлашмоқда, яна ҳам мустаҳкамроқ умумий бозор сари бормоқда деймиз. Кооперация даражаси — Давлат план комитетидаги ўртоқлар буни тасдиқлашади, республикангизнинг раҳбарлари ҳам буни биладилар — биздаги кооперация даражаси кўп ҳолларда Европа ҳамжамиятидагига нисбатан юқорироқ бўлиб чиқди! Меҳнат тақсимоти мана бундай бўлибди. Заводингиз директори сиз 200 корхона билан боғланганингизни менга бекорга айтмагандир. Ишчилар эса хом ашё ва материаллар вақтида етказиб берилмаётганидан нолимоқдалар.

Биз ҳаммамиз бир-биримизга боғлиқмиз. Масалан, Литвадаги бир қанча корхоналар мамлакатдаги яккаягона корхоналардир. Агар бугун корхона тўхтаб қолса ёки ундаги ишни тўхтатиб қўйишса, бутун иттифоқ мақтал бўлиб қолади, бутун иқтисодиётга путур етади. Бу яхшими ёки ёмонми? Ёмон деб ўйлайман. Ана шундай монополизм таркиб топди ва бу ёмондир. Ёки қўшнингиз — машҳур Раф заводини олайлик. Бу корхонада автомобиллар йиғилади, холос. Унга юзлаб корхоналар зарур нарсаларни етказиб беради. Тўғрисини айтадиган бўлсак, бундай кооперация жаҳондаги ҳозирги тенденцияларга мосдир. Ёки мудофаа, коммуникация, портларни олиб кўрайлик, булар орқали жуда катта мамлакатимиз жаҳон билан боғланган. Мамлакатимиз ана шу портларни қуриш, шу алоқаларни ўрнатиш учун маблағ сарфлаган. Бундан сизнинг республикангиз нима наф кўрди? Гарчи тўла бўлмаса ҳам, аммо катта наф кўрганлигини айтиш керак.

Мен ҳам, ўртоқ Бразаускас ҳам ҳамма нарсани биламиз, бу унга аён, тўғри, шунинг учун ҳам Бразаускас портлардан олаётган нарсаларимиз кам демоқда. Тўғри, портлардан етарлича олмаяпсиз. Умуман эса сиз Иттифоққа берган валюта молларингизга нисбатан кўпроқ валюта олгансиз. Бу фикрга ўртоқ Бразаускас ҳам қўшилмоқда. Умуман, одамлар ҳамма нарсани билишса, суҳбат ҳам амалий бўлади. Баъзилар билиб, бошқалар ҳеч нарсани билмаса, ана ўшанда қаллоблик бошланади.

Ҳозир ҳам биронта республика бошқа республикасиз яшай олмайди. Ахир Ўзбекистоннинг бутун замини Иттифоққа хизмат қилмоқда-ку. Иттифоқ буюртмасини бажариш учун ерларнинг 75 фоизида фақат пахта етиштирилди, одамларга яна гўшт ва сут ҳам керак-ку, ахир. Лекин Ўзбекистон меҳнаткашлари ҳаммамизга зарур бўлган пахтани етиштириб бермоқдалар. Биз уларга сут, гўшт ва сариёғни бошқа жойлардан олинг, мамлакатга эса пахта беринг, демоқдамиз. Мана буни ихтисослаштириш дейдилар. Ҳозир биз шу тариқа бир-биримизга боғлиқмиз. Ҳамонки, биз мустақиллик ҳақида гапираётган эканмиз, бундан буён нима қилишимиз керак, деган савол туғилади. Агар биз сиёсий тавсифлар, баландпарвоз шиорлар даражасида ҳал этадиган бўлсак, кулфатдан бошқа нарсага эришмаймиз. Агар воқеликни ҳисобга оладиган бўлсак, реал сиёсатни қандай рўёбга чиқариш йўлларини изласак, олға қараб борaверамиз.

Федерацияни шу ҳолатда қолдириб бўлмайди, республикаларни шу аҳволда қолдириб бўлмайди, мен бунга аминман, биз иттифоқ ичидаги ҳамма нарсани уйғунлаштиришимиз керак, бундан муддао — ҳеч нарсани қайтадан ўзгартирмаслик ва ҳеч бир халқнинг бошига оғир синовларни солмасликдир. Россиядек катта республика ҳам ёлғизланиб қолгудек бўлса, ожизланиб қолади. Ҳолбуки, Россияликларда ҳам ана шундай жараёнлар бошланди. Чунки бу ердан туриб ўз фикрларини Россияга тиқиштиришмоқда. Россияликларга ҳам ана шундай ножўя фикрларни тиқиштириб, олимларнинг «ишланмалари»га ишора қилмоқдалар: агар Россия иттифоқдан ажралиб чиқса, у тўрт йил деганда жаҳонда энг гуллаб-яшнаган давлат бўлар эмиш **(Қарсаклар).** Қарсак чалмасдан, эшитганингиз маъқул. Депсинишимизни, қарсак чалишимизни мен умуман истамайман. Фикр юритишимизни истайман. Мен бирга мулоҳаза юритиш, у томоннинг ҳам, бу томоннинг ҳам далилларини эшитиш учун келганман. Агар кимда-ким ўз фикрини тиқиштирмоқчи бўлса, фикрлар хилма-хиллигидан, ҳақиқатдан асар қолмайди, иззат-ҳурматдан ҳам асар қолмайди. Федерациямизга, албатта мустақиллик керак. Биз республикаларга мустақиллик беришимиз зарур. Иттифоқ ва республикаларнинг сиёсий соҳадаги ваколатларини мумкин қадар кенгроқ белгилаб қўйишимиз керак.

Бу ердагилар: Литвага озодлик ва мустақиллик берилсин, дейишмоқда. Агар билсангиз, бу гап ўйинга ўхшайди. Бугун мен В. И. Ленин ҳайкали ёнида Вергилиус исмли йигит билан суҳбатлашдим. У ҳам литваликларга озодлик керак, деди. Яхши, дейман, келинг, гапни мана шундан бошлайлик. Сиз — озодсиз. Мен — озодман. Атрофимиздаги ҳамма кишилар озод. Аммо биз биргаликда яшашимиз керак-ку. Хўш, биз қандай бошлашимиз керак? Ўз озодлигимиз ва манфаатларимизни бир-биримизга мослаштиришимиз керак. Бир-биримиз билан ҳисоблашишимиз, бир-биримизни ҳурмат қилишимиз, қўллаб-қувватлашимиз керак. Одамлар ўртасида шундай бўлиши лозим. Акс ҳолда муносабат ўрнатиб бўлмайди. Оилада ҳам ҳамма нарса осонгина бўлмайди-ку. Халқлар ўртасида-чи? Мана, Литва — озод, дейлик, аммо сизлар бошқалар билан ҳамкорлик қиласизларми ёки йўқми? Ёки ҳамкорликни тўхтатиб қўясизларми? **Залда овозлар:** «Ҳамкорлик қилаверамиз!». Агар билсангиз, ҳамма жараёнлар — иқтисодий, сиёсий, маданий жараёнлар ҳамоҳанг ва баб-баравар давом этади. Шу сабабли ҳар бир халққа ўз салоҳиятини рўёбга чиқариш имкониятини бериш, федерацияни янги, амалий мазмун билан лиммо-лим тўлдириш лозим — мана шундай қилиш керак! Бошқача йўл эса шундай кучларни ҳаракатга келтирадики, уларни биз хаёлимизга ҳам келтира олмаймиз. Хўш, қайси йўлдан борамиз? Ҳозиргача вужудга келган нарсаларни бузмай, уларга янгича тус бериш ва янги мазмун билан тўлдириш имконини берадиган, чинакам тенг ҳуқуқли, суверен давлатлар иттифоқини барпо этадиган йўлдан борамизми? Ёки халқларни, тақдирларни, экономикани парчалашга — ҳамма нарсани қайтадан бичишга киришамизми? Мана шу йўл маъқулми?

Ўртоқлар! Кўп йиллар муқаддам иши юришмаган одамлар мана шундай фикрларни ўртага ташламоқдалар, улар ўша замонларни қўмсамоқдалар! **(Қарсаклар).** Ёки ҳозир уларнинг бирон-бир ниятлари рўёбга чиқмаган. Шу сабабли улар ўзларининг сиёсий манфаатларини рўёбга чиқариб олишни хоҳлайдилар. Ҳар қандай бўлганда ҳам, келинглар, бир ўйлаб кўрайлик, нотўғри фикрларни бир чеккага йиғиштириб қўйиб, уларнинг ҳам, буларнинг ҳам ижобий фикрларини олайлик. Мухолифликнинг кераги йўқ. Келинглар, ҳамманинг тенг ҳуқуқларини тан олиб мулоқот қилайлик, муҳокама қилайлик. Литва халқининг илдизлари шу диёрда эканини, бу диёр унинг ери эканини тан олиб иш тутайлик. Бундан бошқача бўлиши мумкин эмас. **(Қарсаклар).** Агар литваликлар ўзларини камситилган, тенг ҳуқуқсиз, хўрланган, деб ҳис қилсалар ҳаммага ёмон бўлади. Агар бошқа ҳаммага ёмон бўлса, литваликларга ҳам ёмон бўлади. Сизларни ишонтириб айтаман — худди шундай бўлади. Ҳозирнинг ўзидаёқ совуқчилик борлигини кўриб турибман. Агар «совуқ уруш» бошланса ва сўнгра орага нифоқ тушиб, мухолифлик бўлса, бундан ҳеч бир яхшилик чиқмайди. Бизни қаноатлантирмаётган турмушни яхшилаш, аммо биргаликда яхшилаш керак.

Ўртага қўйилаётган ҳамма саволлар ва шиорларга асосан жавоб қайтардим, деб ўйлайман. Масаланинг калити мана шунда. Қолган ҳамма нарсалар — жузъийдир. Хўш, аниқ-равшан қандай бўлади, деб сўрашингиз мумкин. Ўзим ҳам кўп нарсани билмайман. Сизлар билан биргаликда ўйлаймиз. Йўлни эса айтиб ўтдим. **(Қарсаклар).**

Болтиқбўйи республикаларининг раҳбарлари билан бўлган ва мен юқорида сизларга айтиб ўтган суҳбатнинг учинчи банди шундай бўлди: демократиялаш ва маҳаллийлаштириш шароитида бақувват, тўла қонли федерация, суверен республикалар ва қудратли бирлаштирувчи сиёсий куч бўлмиш ягона КПСС бўлиши керак, чунки ҳар қандай организмда ҳам мана шундай мувозанатлаштирувчи аъзолар бўлади. Акс ҳолда организм емирилиши муқаррар. КПССнинг бирлаштирувчилик кучи жуда катта. Аммо бу ҳақда мен кейинроқ республика партия фаоллари билан учрашувда гапирмоқчиман. Ҳозир эса мен айтган гапларимнинг ўзи билан чекланмоқчиман.

Эътиборингиз учун ташаккур. Сизлар ҳақиқатан ҳам эътибор билан тинглаганингизни кўриб турибман. **(Қарсаклар).**

* * *

Учрашувда инженер-конструктор В. Симоненко, бош технолог бўлими конструкторлик бюросининг бошлиғи В. Дервоед, цех бошлиғининг ўринбосари Г. Путялис, инженер Д. Кведаравичене, асбобсоз И. Баранцевич, инженер В. Григулевич, инженер С. Красовский, инженер А. Адомавичус ва бошқалар сўз олдилар. Жуда хилма-хил фикрлар айтилди: баъзилар ягона ССР Иттифоқи тарафдори бўлса, бошқалар Литвани Иттифоқдан ажратиб олиш тарафдори эканини билдирдилар. ЛКП XX съездининг қарорларини баҳолашда ҳам мулоҳазалар мана шундай хилма-хил бўлди. Шу билан бирга нотиқлар мамлакатдаги ва республикадаги қайта қуришни жадаллаштириш, халқ фаровонлиги даражасини ошириш муаммоларини ҳам жонкуярлик билан батафсил таърифлаб бердилар.

М. С. Горбачев мунозарани якунлаб бундай деди:

Бу учрашувда мен эшитган гаплар олинган ахборот асосида мен ҳосил қилган тасаввурга мос келади. Мана шуларга асосланиб қуйидагиларни айта оламан: жамиятимиз олдида, халқларимиз олдида вужудга келган барча муаммоларни идрок этишдан иборат амалий жараён давом этмоқда. Ҳозир биз жамиятнинг ҳамма сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ва маданий тузилишларини янгилаш жараёнига енг шимариб киришдик. Такрор бўлса ҳам шуни айтмоқчиман: қайта қуриш сиёсати натижасида биз шундай жараёнларни бошладикки, бу жараёнлар жамиятимизни ўзгартириши керак. Турмушнинг шундай янги шаклларига асос соляпмизки, улар жамиятимизнинг 10, 20 ва 50 ҳамда 100 йиллик қиёфасини белгилаб беради. Хуллас, бу — жуда масъулиятли, кескин бурилиш. Бу ишни масъулият билан қилиш керак. Акс ҳолда оғир хатоларга дуч келамизки, улар халққа қимматга тушади. Бу — биринчиси.

Бугун, мана шу учрашувда ҳам ҳар ҳолда эҳтирослар устун экан, баёнотлар, декларациялар берилаётган экан, бу нарса биздаги идрок қилиш жараёни ҳали илк босқичда эканидан дарак беради. Бинобарин, ҳали эҳтирослар кучли бўлган, таҳлил, масъулият, у ёки бу йўл қаерга олиб боришини тушуниш ҳали кам бўлган бир пайтда мана шу дастлабки қизғин мунозаралар асосида хулосалар чиқаришга ҳали эрта, деб ўйлайман. Биз қайта қуриш йўлида, мулоқот доирасида Иттифоқда ҳам, республикаларда ҳам, КПССда ҳам, умуман жамиятда ҳам идрок этиш босқичидан ўтишимиз керак. Ҳатто энг яхши ниятлар билан бўлса ҳам бизни чалғитмоқчи бўлаётганлар ёмон хизмат қилишлари мумкин. Бу ўринда мен тахминан: келинглар, Горбачевнинг йўлини қўллаб-қувватлаймиз-у аммо ўз айтганимиздан қолмаймиз, деб айтаётганларни назарда тутаётганим йўқ. Яқинда бу ерда, Вильнюсда мана шундай фикрлар айтилди. Одамлар билиб олишлари керак. Ишчилар синфи, деҳқонлар, зиёлилар, меҳнаткашлар, ветеранлар, ёшлар ҳали ҳамма нарсани ҳам билиб олган эмаслар. Ҳали улар ҳамма нарсани билиб олмасларидан бурун улардан фойдаланмоқчи бўлмоқдалар — уларнинг эҳтиросидан, ўз диёрига табиий ихлосидан, ўз халқи, тили, маданиятининг тақдири учун безовталиги ва ташвишидан фойдаланиб қолмоқчи бўлмоқдалар. Халойиқ олдида бир гапни айтиб, амалда бошқа ишни қилаётганларни ҳам халқ билиб олиши керак: бундай кишиларга у ўз тақдирини топшира оладими?

Одамлар ҳамма нарсани суриштириб билиб олишлари лозим. Шу муносабат билан ҳали катта йўл босиб ўтилиши керак. Бу ердаги баъзи бировлар ўз сўзларини: Литва қайта қуришда Совет Иттифоқидан олдинда бораяпти, деган сўзлар билан бошладилар. Мен бу сийқа гапни Олий Советда ҳам, баъзи халқ депутатлари билан суҳбатларда ҳам эшитяпман. Шундай дейиш расм бўлиб қолди. Бунда ўзига ортиқ даражада бино қўйиш кўплигини айтишим керак. Далил-исботлар ва нуқтаи назарларнинг тўқнашувида, турли вазиятларда ҳали кўп нарса пухта ўйлаб кўрилмаганлиги маълум бўлиб қолмоқда. Кундалик турмуш икир-чикирлари ҳақида гап борганда, бунга йўл қўйса бўлади. Аммо қаёққа бориш, ким билан бориш, нима қилиш, ким билан ҳамкорлик қилиш ҳақида гап борганида ҳамма нарсани юлиб ташлаб, ҳаммасини аввалдан бошлаш керакми ёки орттирилган нафли нарсалардан фойдаланиб, уларни яхшилаш ва умумий ҳамкорлик маданиятимиз имкон берадиган янгиликларни қўшиш керакми, деган масала қўйилган пайтда буларнинг ҳаммасини обдон суриштириб билиб олмоқ керак бўлади.

Ҳа, бутун жамиятимиз каби Литва жамияти ҳам ҳали идрок этиш ҳолатида эканини билиб турибман. Шу сабабли бу ердаги қарор ташвиш ва безовталик билан кутиб олинди — аммо баъзи ўртоқлар, эҳтимол, Марказий Комитет ўзининг яқинда бўлиб ўтган Пленумида гўё ҳеч нарса бўлмагандек иш тутган бўлишини хоҳлаяптилар: кўпроқ эътиборни жалб этиш, масалани ўткирлаштириш учун қилинаётган ҳаракат мутлақо тўғри. Аммо: сафарлар ҳам, Сиёсий бюро аъзоларининг, Марказий Комитет ходимларининг суҳбатлари ҳам, Сиёсий бюронинг мажлислари ҳам, депутатлар билан учрашувлар ҳам — кейинги бир ярим-икки йил ичидаги ишларнинг ҳаммаси яхши маълум. Съезд арафасида, Марказий Комитетнинг Пленумида ҳам гаплашиб олинди, менинг Литва коммунистларига мурожаатномам ҳам бўлди. Охир оқибатда бир лаҳзалик кайфиятлар, вазиятларнинг, ҳатто кескинлашган ижтимоий-иқтисодий шароит тазйиқининг таъсири остида эмас, балки масъулият билан чуқур таҳлил этиш асосида ниҳоят тўғри йўл танлаб олиниши керак деб ҳисобладик ва ҳозир ҳам шундай деб ҳисоблаймиз. КПСС Марказий Комитетининг Пленуми жуда кескин ўтди. Пленумда: энг кескин чоралар кўриш керак, деган кайфият ҳам бўлди. Бу ердаги Марказий Комитетнинг бир раҳбарини ва иккинчисини ҳам, ҳатто Компартияни ҳам КПССдан ажратиб юбориш таклиф қилинди, аммо бу қандайдир «бегона» тана эмас-ку, балки чинакам халқ кучи-ку, ҳар қандай маълум камчиликлар бўлган тақдирда ҳам бу халқнинг ва бу республиканинг ажойиб ютуқлари шу куч билан чамбарчас боғлиқ-ку. Ҳар ҳолда биз оҳир оқибатда Марказий Комитет Пленумидаги кайфият ва муҳитни «совутдик» ва бу гурунгни давом эттиришимиз керак, деган хулосага келдик. Давом эттирганда ҳам республикага боришга, коммунистлар, меҳнаткашлар билан, халқ билан гаплашиб кўришга ва уларнинг мулоҳазаларини эшитишга, ўз мулоҳазаларимизни айтишга қарор бердик.

Шу кунларда рўй бераётган воқеалар ҳаммамизга, бутун халққа, бутун КПССга, ҳамма Компартияларга, барча коммунистлар ва партиясизларга жуда керак, деб ўйлайман. Чунки бу нарса умуман — қайта қуриш жараёнларининг у ёки бу жуда муҳим жиҳатларидир. Мен шунга аминман ва буни яна бир бор айтмоқчиман: биз чуқур ўзгаришларнинг катта йўлига чиқиб олдик. Бизга тушунча, таҳлил, сабр-тоқат, чидам керак. Бузғунчилик тусидаги, КПССга ҳам, бутун жамиятга ҳам ишончсизлик туғдирадиган, халқларни йўлдан оздирадиган, одамларни жонсарак қиладиган хатти-ҳаракатларнинг ҳеч кимга кераги йўқ. Буларнинг ҳаммаси истисно қилиниши лозим. Кимки шошқалоқлик қилаётган бўлса, бунинг оқибати ҳақида ҳам ўйлаяпти, деб билаверинг. Шошқалоқлар Москвада ҳам бор, улар бошқа жойларда ҳам топилади — бу ўринда мен фақат Литва ҳақида гапираётганим йўқ — тўғри, улар одатда ўзгаришларнинг астойдил тарафдори эканликларини ва орзиқиб кутилган мўъжизани тезроқ «юзага чиқариш»ни хоҳлашларини айтадилар. Аммо мўъжиза содир бўлмайди. Биз ҳамма нарсани ўзимиз яратишимиз, ўзимиз ўз қўлимиз билан бунёд этишимиз керак. Бунёд этишдан аввал эса айнан нимани бунёд қилиш кераклигини қатъий билиб олиш лозим. Уни қандай қилиб бунёд этиш ва ким билан ҳамкорлик қилиш кераклигини, бошқа кўп нарсаларни билмоқ керак.

Мана шуларнинг ҳаммаси беҳисоб зўр масъулиятни талаб қилади, шу кунлар биз ўткир масалаларни муҳокама қилаётган бир пайтда мунозараларга баланд оҳанг бахш этади. Рўй бераётган воқеанинг аҳамиятини камайтириб кўрсатмаслик керак. Баъзи бировлар бизга, гўё ҳамма ечимлар топилди, муҳокама тугади, деб мутлақ ҳақиқатларни таклиф қилмоқчи бўлмоқдалар. Йўқ. Ҳамма — изланишда. Биз янгиланган партияга эга бўлишимиз керак. Биз янгиланган федерацияга эга бўлишимиз лозим. Биз янгиланган, демократик тузумга, янгиланган жамиятга эга бўлишимиз даркор. Мана шуларнинг ҳаммасини бузғунликка йўл қўймай, ҳеч кимни ажратиб юбормай ва лаънатламай, бир-биримизга нисбатан ишончсизлик ва адоват уруғларини сочмай, ўзаро баҳамжиҳат бўлиб ҳамкорликда барпо этишимиз керак. Мен бунга аминман. Нифоқлар, турли-туман отамерос мулклар — буларнинг ҳаммаси ҳозиргача ҳаддан ташқари кўп бўлган, бу — тарихимиз бўлиб қолган, тарихимизда ҳар қандай яхшиликлар ҳам, ёмонликлар ҳам бўлган. Баҳамжиҳатлик — самарали йўлдир. Энг қийин саволларнинг жавобларини ҳам биргаликда қидириш, изланганда ҳам орқага, ўтмишга силжиб эмас, балки олдинга, келажакка силжиб излаш, ўтмишдаги йўлни ва ҳозирги хатоларни ҳам идрок этиб, ҳозирнинг ўзидаёқ кўзга ташланаётган ва кўпайиб бораётган ижобий жиҳатларни ошириб изламоқ керак.

Энди саволларга жавоб қайтараман. «Фақат норасмий «Саюдис» ҳаракатига радиодан, телевидениедан ўзи учун керакли сиёсий гипноз йўлида фойдаланишда, иш вақтида турли-туман пойлоқчиликлар, митинглар, имзо тўплашлар ўтказишда эрк бериб қўйилганлиги учун, сизнингча, ким айбдор (яна айбдор)... Москва «Саюдис»га қандай қарамоқда?».

Биринчиси — модомики, биз демократия, ошкоралик йўлига ўтган эканмиз, буларнинг ҳаммаси манфаатларни, нуқтаи назарларни аниқлаш усули экан, фақат шу нарса бизни илгари силжитиши, яқинлаштириши, катта хатолардан омон асраши мумкин экан, у ҳолда ҳамманинг фикрига қулоқ солиниши керак, деган мулоҳазани қўллаб-қувватлайман. Чинакам фикрлаш бўлиши керак. Шундагина биз ҳамма нарсада тўғрироқ ва оқилона хулосага келиш имкониятига эга бўламиз. Шу сабабли мен оммавий ахборот воситаларини ҳар қандай тарзда дарҳол қўлга киритиб олишга қатъиян қаршиман. Оммавий ахборот воситаларини ҳар қандай монополия қилиб олишга қатъиян қаршиман. Гўё бундай бўлаётгани йўқ, деб айтмоқчи бўлган киши ёмон хизмат қилади, деб ўйлайман. Чунки муҳим қарорлар муҳокама қилинаётган ва қабул этилаётган шундай бир пайтда ҳамма фикрлар ва нуқтаи назарлар эшитилиши лозим. Ўйлайманки, ЛКП Марказий Комитети ҳам, бошқа жамоат ташкилотлари

(Давоми учинчи бетда).

МУШТАРАК МУАММОЛАРИМИЗНИ БИРГАЛИКДА ҲАЛ ЭТАЙЛИК

(Давоми. Боши биринчи ва иккинчи бетларда).

ҳам, қолаверса, Олий Совет ҳам бу жиҳатдан қатъий позицияда туриши керак. Одамларнинг бирон-бир группасигагина хизмат қиладиган матбуот бўлиши мумкин эмас. (Қарсаклар).

Иккинчиси. Пойлоқчиликлар, митинглар, имзо тўплаш ва шу кабилар хусусида. Бу борада қонунларимиз бор. Бу қонунлардан ҳар бир киши фойдаланишга ҳақли. Бу қонунлардан у ёки бу жамоат ташкилотлари, жамоат ҳаракатлари, меҳнат коллективлари ўз позициясини билдириш зарурати туғилган тақдирда фойдаланишга ҳақлидир. Хуллас, бу соҳада қонун доирасида қилинаётган ҳамма ишлар тушуниб кутиб олиниши лозим, деб ўйлайман. Қонунга хилоф равишда, бунга зид тарзда қилинаётган ишлар қораланиши керак. Акс ҳолда ҳеч қандай ҳуқуқий жамият, ҳеч қандай тартиб, ҳеч қандай демократия ва озодлик туйғуси бўлмайди.

Сўнгра. Москва «Саюдис»га қандай назар билан қарайди? Мен ўз докладимда бу масалага тўхталиб ўтдим. «Саюдис» вакилларининг ўзлари менга айтишларича, бу «Ҳаракат» деган маънони билдирар экан. Мана, башарти, у жамоат ҳаракати деб тушуниладиган бўлса, у жуда кенг ҳаракат, унда кўпгина нуқтаи назарлар ва позициялар мавжуд. Жумладан, «Саюдис» раҳбариятининг ўзида униси ҳам, буниси ҳам бор. Менинг назаримда, «Саюдис»даги ҳамма соғлом, қайта қуриш сиёсатига қўшиладиган, ҳамкорлик қилишга ва қайта қуриш жараёнларига ҳисса қўшишга тайёр бўлган ҳамма кучларни қўллаб-қувватласа арзийди. Менимча, Компартия, партия ташкилотлари ҳам бу ўринда ҳамкорлик қилишлари, мулоқотда бўлишлари ва барча тараққийпарвар, илғор кучларни шу ҳамкорлик ва мулоқотда жипслаштиришлари лозим ва шундай қилишга мажбурдирлар. «Саюдис»даги айирмачи, қуюшқондан чиқувчи, иғвогарлик қилувчи унсурларни эса, аксинча қатъиян қоралаш лозим. Бу ўринда асло тортинчоқлик қилмаслик, шу масалалар хусусидаги нуқтаи назарни ҳаммага маълум қилиш керак.

«Аҳолининг аксарияти поляклардан иборат бўлган Вильнюс ва Шальчининкай районлари бирлашиб, поляк автоном областини ташкил этсалар, шахсан сиз бунга қандай қарайсиз?» Ўртоқлар, биз у ёки бу миллат кишилари тўп бўлиб яшайдиган жойларнинг мавжудлиги ҳам ижтимоий, ҳам миллий сиёсатни ўтказишда ҳисобга олиниши керак, деб ҳисоблаймиз. Қандай шаклда ҳисобга олинишини ҳар бир республикадаги конкрет вазиятга қараб белгилаш лозим. Поляк аҳолиси тенг ҳуқуқли мавқега ва турмушнинг ҳамма соҳаларида иштирок этишга умид қилишга ҳақли, деб ўйлайман. Қандай шаклларда? Автономия, давлат, маданият, область шаклида, Олий Совет ишининг воситалари орқали, сайлов ва шу кабилар орқалими? Бу масалани шу ернинг ўзида биргаликда ҳал қилиш керак. Шундай ҳал қилиш керакки, одамларнинг ажралишига ва бир-бирига қарама-қарши қўйилишига олиб бормай, балки жамият жипслаштириладиган бўлсин. Шу сабабли мен бу соҳада бошланган изланишларни табриклайман. Назаримда, дастлабки қадамлар қўйилди — бу гап маданий соҳага: адабиёт, тил, урф-одатлар ва шу каби соҳаларга тааллуқлидир. Турмуш талаб қилаётган ҳамма соҳаларни қадам-бақадам ўрганиш ва биргаликда ечимини топиш лозим.

Залдан «Литванинг келажаги — суверен давлат...» деган сўзлар ёзилган хат узатилади. Кимлардир ҳатто, табиийки, янгиланаётган эски Конституциямизнинг конституцион қоидасига қарши курашмоқда. Биз янги Конституцияни ишлаб чиқиш жараёнига киришдик. Ушбу Конституцияда ҳар бир иттифоқдош республика — суверен давлат бўлиши кўзда тутилади ва у ўзининг ҳуқуқларини мустақил тасарруф этади ҳамда ана шу ҳуқуқларнинг бир қисмидан барча федерацияларда бўлгани сингари интеллектуал, иқтисодий, техникавий, илмий, маданий куч-ғайратларни бирлаштириш учун марказдан фойдаланади. Биргаликда ҳамкорлик қилиб, бирмунча дадил олға томон ҳаракат қилиш учун ана шу кучларни бирлаштиради. Демак, суверен бўлиш ва мустақиллик биз кўзда тутаётган ва ҳозирнинг ўзидаёқ олға томон реал қадамлар қўйган чинакам федерацияга зид келмайди. Йил давомида анчагина ана шундай қадамлар қўйилади — биз ғоят илгарилаб борамиз. Федерация олдида, ана шу федерациянинг таркибий аъзолари олдида кўндаланг қилиб қўйилган янги эҳтиёжларга жавобларни биз ҳамкорликда қидириб топишимиз керак. Шу жиҳатдан қараганда, Литвада рўй бераётган ҳамма воқеалар ҳам изланиш бўлиб, биз уларни бир хилда салбий, структурага зид бўлган ҳаракатлар деб ҳисобламаймиз. Худди шундай. Умуман бу ерда юзага келаётган барча нарсалар қайта қуриш руҳида бормоқда. Бу улкан давлатимизнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиб, турмушда реал бўлиб турган, жумладан, федерациямиз соҳасига ҳам тааллуқли бўлган саволларга бирмунча тўғри умумий жавобларни топишга ёрдам беради. Аммо шундай жиҳатлар ҳам борки, биз уларга қўшилмаймиз. Баъзи жиҳатлар хусусида бошқа республикаларда хавотирлик билдирилмоқда. Литвада ҳам нима учун бундай хавотирлик билдирилаётганлигини билишлари ва бу ҳақда ўйлаб кўришлари лозим. Бу борада сизлар ҳаддан ташқари ўзингизга ишонишингиз — ҳақиқат мутлақ биз томонда деб ҳисоблашингиз тўғри эмас. Ҳеч ким мутлақ ҳақ бўла олмайди. Ҳақиқатни биз биргаликда излашимиз зарур ва биргаликда аниқлаймиз. (Қарсаклар).

Бу ерда мен илгари жавоб қайтарган саволлар ҳам бор. Масалан, Иттифоқда баъзи жараёнларни бошқариш бузилаётганлиги ўртоқларни ташвишлантирмоқда. Иқтисодиётимиз мустаҳкам даражада ўзаро боғланган ва ўзаро боғлиқ бўлганлиги учун ижтимоий масалалар, одамларнинг, меҳнат коллективларининг ўзларини ҳис этиши ҳам ўзаро боғлиқдир. Одамлар ҳаққоний ташвишланмоқдалар. Биз буни ҳис этиб турибмиз, ўртоқлар. Аҳволни қисман эски усуллардан воз кечиб, янгиларини жорий этишга улгурмаётганлигимиз билан изоҳлаш мумкин — бу марказнинг ҳам, жойларнинг ҳам вазифаси деб ҳисоблайман. Улар янгича ёндашувларни тезроқ қидириб топишлари керак. Умуман эса корхоналар даражасида ҳам, республикалар даражасида ҳам иқтисодий мустақилликнинг ўзи ташаббускорлик билан ишлашни, изланишни тақозо этади. Демак, илгари ишлаб чиқилган ёндашувларни ҳам қўллаб-қувватлаш ва янги алоқаларни йўлга қўйиш, бутун механизмни созлаш лозим. Аммо ҳозирча буларнинг ҳаммаси йўлга қўйилган эмас ва ўртоқлар оддий фикрни: янгиликдан фойдаланиш билан бир қаторда иқтисодиётга путур етказмаслик учун эски усуллардан ҳам фойдаланиш кераклиги тўғрисидаги фикрни айтишни истамоқдалар. Шундай қилинмаса, бу бутун турмушимизни янада чигаллаштириб, жиддий ижтимоий ва сиёсий оқибатларга олиб келиши мумкин. Эҳтимол, биз ҳамма нарсани олий ҳокимият даражасида бирданига тўғри ҳал қилмагандирмиз. Ҳозирги вақтда ҳаққоний тарзда ўртага қўйилаётган масалалар борлигини кўриб турибмиз. Иккинчи томондан, биз мана шу ўтиш босқичида бошқарувни қўлдан бой бермаслигимиз керак. Бунинг учун мақсадга кам талафотлар билан ва тезроқ ҳаракат қилиш имконини берадиган усуллар билан эришиш лозим.

СССРдан ажралиб чиқиш механизми тўғрисида гапирадиган бўлсак, ҳар бир республика ажралиб чиқишгача ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқига эга, деган модда бор. Ўртоқлар илгари бундай муаммо умуман юзага келмаганлиги, ҳозир эса шундай муаммо пайдо бўлаётган экан ва у Конституцияга, бутун конституцион тузумимизга, Бутуниттифоқ манфаатларига дахлдор экан, ажралиб чиқиш механизми ҳам зарур, деган масалани тўғри ўртага қўймоқдалар. Литвада тарқалган фикрларга қараганда, кимлардир буларнинг ҳаммаси жуда оддий: эртага биз сайлов ўтказамиз, сессияга тўпланамиз ва биз СССРдан чиқдик деймиз, деб ўйлайдиган бўлса, хато қилади. Йўқ, буларнинг ҳаммаси шунчаки осон эмас. Конституцион тузум бор, бу — Иттифоқ давлатининг Конституцияси ва унда ана шу давлат иттифоқдош республикалар, автоном республикалар, областлар, миллий округлар ва шу сингариларни ўз ичига олиши ва улардан иборат эканлиги ёзиб қўйилган. Бунинг устига, республикаларнинг ўзида ҳам шундай жиҳатлар мавжуд. Мана шуларнинг ҳаммаси конституцион тузумдир. Агар кимдир Совет Иттифоқи таркибидан чиқиш тўғрисидаги хулосага узил-кесил келган бўлса, етти марта эмас, балки минг марта ҳамма нарсани ўйлаб ва тарозига солиб, конституцион асосда Иттифоққа, барча халқларга мурожаат қилиши, шундай моддадан фойдаланмоқчи эканлиги тўғрисидаги масалани ўртага қўйиши зарур. Шундан кейин Иттифоқ, Олий Совет, халқ депутатлари съезди буни муҳокама қилади — Конституцияга тааллуқли барча жиҳатлар Иттифоқ ихтиёридадир. Давлат ҳокимиятининг бутун кучи конституцион тузумни ҳимоя қилади ва қўриқлайди. Бу жараён фавқулодда жиддий жараён бўлиб, бунда Иттифоқдан чиқиш тўғрисидаги моддани амалга оширишнинг ишончли дастури бўлиши зарур.

Демографик ёки бошқа жараёнлар таъсирида бошқа жойларга бориб қолган кишилар бор. Қаердадир Иттифоқдан чиқиш тўғрисидаги масала ўртага қўйилса, улар ҳам биз нима қилишимиз керак, деб сўрашлари мумкин, агар улар Иттифоқдан чиқиш тўғрисидаги истакка қўшилмасалар-чи? Ана шу кишиларнинг тақдири қандай бўлади, Иттифоқдан «чиқадиган» республика ана шу конкрет кишиларга иш жойлари, агар улар республикада ўз уй-жойларини қолдириб кетадиган бўлса, уй-жойлар барпо этиш учун маблағ ажратиши керакми, деган саволга жавобни ҳам ўз ичига оладиган дастур бўлиши зарур. Иттифоқдан чиқиш муддатлари ва ана шу жараённинг ўзи тўғрисидаги масала ҳам мана шундан келиб чиқади. Буни қанча муддатда ҳал этиш мумкин? Мен бунда фақат бир масала тўғрисида гапиряпман. Мудофаа, коммуникация, алоқа, иқтисодиёт ва шу сингари бошқа масалалар ҳам бор-ку, ахир. Буларнинг ҳаммаси ишлаб чиқилиши керак. Мана шу конституцион ҳуқуқни рўёбга чиқариш механизми тўғрисидаги шундай Қонун лойиҳаси яқин орада дастлабки муҳокама учун Олий Совет комитетларига тақдим этилади. Бутун халқ Қонуннинг ана шу лойиҳасини муҳокама қилади. Ўйлайманки, биз ҳаммамиз биргаликда уни ишлаб чиқамиз. Фақат шундай қилиш керак! Агар кимда-ким буларнинг ҳаммаси жўн нарса деб ўйласа, бу болаларча фикрлаш бўлади.

Яна бир хатда шундай дейилган: «КПСС Марказий Комитети ва Сиёсий бюро ўзини ҳеч нарса бўлмагандек қилиб кўрсатмоқда...». Йўқ, бундай эмас, КПСС Марказий Комитети ўзини ҳеч нарса бўлмагандек қилиб кўрсатаётгани йўқ. Аминманки, агар бу ҳақиқатдан ҳам фундаментал негизларни инқилобий ўзгартириш бўлса — бусиз қайта қуриш бўлмайди ва биз ўзгармаймиз, социализм ва барча халқларимиз уйғонишининг кенг йўлига чиқа олмаймиз, — у ҳолда ҳамма нарса осон кечмаслигини айтишим лозим. Агар Марказий Комитет ҳар қандай одатдан ташқари қўйилган қадамдан кейин, ҳар қандай янгиликдан кейин шу заҳотиёқ кимларнингдир бошига уриб ёки ёқасидан олса, ўшанда ўзини ҳеч нарсани кўрмаганга солмай, «ҳаракат қилган» бўлур эди, деб ҳисоблашса, биз Россияда айтишимизча, буни иш, воқелик деб аташ мумкин бўлса, биз узоққа бора олмаслигимиз аниқдир. Биз ҳар ҳолда бошқача усулларга: сиёсий, демократик, ошкоралик, маданий усулларга амал қиламиз. Бу бугунги кунда қонун амал қилмаяпти, интизом йўқ, масъулият йўқ, деган маънони билдирадими? Йўқ, бундай маънони билдирмайди, Демократия интизом, онгли интизом билан мустаҳкамланмаса, тартиб йўлга қўйилмаса, у ривожлана олмайди, бунинг устига тўхтаб қолади. Бу борада, эҳтимол, дастлабки қайта қуриш босқичининг заиф жиҳатлари бор, деган фикрга қўшиламан. Эски механизмлар олиб ташланди, янгилари эса чинакамига жорий этилмади. Бунда марказ жавобгарликни ўз зиммасига олади.

Бундай ўзгаришлар киритилиши лозим, деб ўйлайман. Демократия шароитида қонунларни рўёбга чиқариш, тартибни сақлаш, комплексни бошқариш тезроқ йўлга қўйилиши, турмушдаги жараёнлар билан баб-баравар боришга улгуриш даркор. Сизларнинг танқидий фикрларингизни шундай тушундимки, биз, афтидан, маълум даражада улгурмаяпмиз ва бу талафотларга сабаб бўлмоқда... Буни кўра билиш, бутун ҳақиқатни кўра билиш ва оғирликни у оёқдан бу оёққа солмай, ҳаракат қилиш зарур. Кимдир Литва диёри тўғрисида гапириб, оғирликни у оёқдан бу оёққа солиб оёқлар шишиб кетди, деган гапни айтди. Ўйлайманки, бундай мажозий ўхшатишда катта мазмун бор. Халқ депутатлари иккинчи Съездидаги музокараларда ҳам ана шундай фикр айтилди. Ҳақиқатдан ҳам ҳозир биз ижобий жараёнларни жадаллаштиришимиз керак. Бундан уч ёки тўрт ой илгари қайта қуришни жадаллаштириб бўлармиди? Мен бу шошма-шошарлик бўлади, деб фикр билдирганлардан бириман. Нима учун? Чунки бунда биз ҳали кўп нарсаларни пухта ўйлаб олмаган эдик. Мулк тўғрисидаги масалани, ер тўғрисидаги, солиқ системаси ҳақидаги масалани пухта ўйлаб олмаган эдик. Биз ҳозир ҳам замонавий тажриба билан бойиган корхона тўғрисидаги янги Қонунга эга эмасмиз. Биз ҳозир ҳам ҳокимиятни Советларга топширамиз, деб гапираяпмиз. Аммо Советларнинг мавқеи тўғрисидаги Қонун ҳозирча йўқ. Ўша пайтда эса янада мушкул эди. Кўпгина ишлар эндигина бошланган эди. Ўшанда қайта қуришни жадаллаштириш тўғрисидаги шиорни ўртага қўйиш ғоят қалтис иш бўлур эди. Мана, ҳозир биз ўтиш даврини қисқартириш тўғрисидаги масалани ўртага қўйишимиз мумкин ва зарур. Бу даврда қийинчиликларга дуч келишимиз ва йўқотишлар рўй бериши мумкин. Биз марказнинг фаолиятини жадаллаштиришимиз, жойлардаги ишни жадаллаштиришимиз ва қайта қуришни тезроқ олға силжитишимиз, орқага эмас, балки ўзгаришларни жадаллаштириб, қайта қуриш йўлидан дадил олға боришимиз даркор. Мана шу ошкора мулоқот учун мен сизлардан ғоят миннатдорман. Бундай мулоқот бизни бойитади, деб ўйлайман.

ХАТТИ-ҲАРАКАТДА СХЕМАЛАРГА ЭМАС, БАЛКИ РЕАЛЛИКЛАРГА АМАЛ ҚИЛАЙЛИК

11 январь куни кечқурун Вильнюсдаги матбуот уйида М. С. Горбачевнинг республика ижодкор ва илмий зиёлилари вакиллари билан учрашуви бўлди. Учрашувни Литва ССР Фанлар акдемиясининг президенти Ю. Пожела очди. Сўнгра «Неринга» ишлаб чиқариш бирлашмасининг бош директори А. Матулявичюс, республика Фанлар академиясининг вице-президенти А. Жукаускас, Шальчининкий район партия комитетининг секретари Ч. Висоцкий, профессор Р. Григас, ёзувчи В. Ясукайтите, Литва Ёзувчилар уюшмаси правлениесининг раиси В. Мартинкус, Литвадаги рус маданият марказининг вакили Н. Касаткина, Вильнюсдаги қурилиш-пардозлаш машиналари заводининг ишчиси М. Владимиров, Вильнюс университетининг проректори Р. Повиленис, Вильнюс шаҳар партия комитетининг секретари А. Чистяков, республика нашриёт, полиграфия ва китоб савдоси ишлари давлат комитетининг раиси Ю. Некрошес ва бошқалар сўзга чиқдилар. Улар Литвадаги сиёсий-иқтисодий, социал, маънавий соҳалардаги ҳозирги вазиятнинг энг ўткир масалалари юзасидан ўз фикрларини баён қилдилар. Афсуски, фикр-мулоҳазалар ҳозирги пайтда ғоят зарур бўлган таҳлил руҳида, холис бўлмай, балки кўпроқ ҳиссиётга берилиш тарзида эди.

Учрашувда М. С. Горбачев нутқ сўзлади.

* * *

Мен бу ерда тинглаган фикрларнинг кўпига қўшиламан, деди М. С. Горбачев. Бу ерда айтилган фикрларда ташвиш ва хавотирлик баён этилди, аммо муҳокама камроқ бўлди. Мен бу ерда аниқ, шаклланган кўпчиликни кўриб турибман ва шунинг учун фикрлар хилма-хиллиги ўзига қийинчилик билан йўл топмоқда, агар йўл топса ҳам бошқача фикр айтган кишига қисқа қил, ҳамма нарса бизга равшан, дейилмоқда. Мана шу «ҳамма нарса бизга равшан» деган фикр мени ўйлантирмоқда. Мен сизларга бир нарсани рўйирост айтмоқчиман. Менда шундай таассурот ҳосил бўлдики, кимдир реалликларни назар-писанд қилмай, профессорона схемани турмушга, бутун халққа тиқиштиришни истаяпти. Маълумки, реалликларсиз илм-фан ҳам, сабаб ва оқибат алоқалари ҳам бўлмайди. Устун жиҳатларни унчалик тушуниб етмаслик ҳам кишини ташвишлантиради. Бундай устун жиҳатлар ҳисобга олинмаса, ўтмишда ҳам, ҳозирги пайтда ҳам, келгусида ҳам умуман ҳеч нарсага ҳақиқий баҳо бериб бўлмайди. Биз Сталин даврида ана шундай схемаларни, айниқса, яхши ҳис этдик. Бундай схемалар ихтиро қилиниб, жамиятга тиқиштирилди, шу тариқа душман қиёфаси ва тоталитаризмнинг бошқа жиҳатлари яққол намоён бўлди, жамият зарур схемага йўналтирилди. Бунга муваффақ бўлинмаган жойларда одамларнинг боши кетди. Энг муҳими — схемага эга бўлинди.

Бу ерда, профессорлар даврасида ҳам айни шундай схема шакллантирилиб, одамларнинг муқаддас туйғулари рўкач қилинган, деб қўрқаман. Сизлар хафа бўлманг, биз юракдан гаплашяпмиз. Мен сизлар билан ошкора фикрлашаман ва менинг нуқтаи назаримни тушунишингизни истайман. Ана шу профессорона схема кўпдан-кўп табиий туйғуларни: одамларнинг миллий туйғусини, Ватан, юрт туйғусини, биз учун азиз бўлган она ва диёр туйғусини ишга солмоқда. Бу ерда одамлар асрлар бўйи яшаб келди. Уларнинг қариндош-уруғлари, аждодларининг қабрлари шу ерда. Бундан кўз юмиб бўлмайди, буни назарда тутиш лозим.

Аммо бундай муқаддас туйғулар билан ўйнашиб бўлмайди. Ҳамиша муайян тарих, давр, унинг ҳаракати нуқтаи назаридан ёндашиб, ўтмишга баҳо бериш керак. Бугунги кунда ҳам айни шу тарзда ишончли, илмий асосланган сиёсатни ишлаб чиқиш мумкин. Ҳозирги реалликлар ҳисобга олингандагина, шундай сиёсатни ишлаб чиқиш мумкин бўлади. Агар бу сиёсат шунчаки одамларнинг табиий истагини рўкач қилиб, ўз схемасини ана шу истакка асослашни, турмушни ана шу схемага тиқиштиришни истаса, ўйлайманки, бу навбатдаги офат бўлади. Ҳа, навбатдаги офат!

Мен бу ҳақда эндигина фикрлаяпман ва сизлар жиғибийрон бўлмай, фикримни охиригача эшитинг. Фикрлаш керак, митинглар тугади, ҳиссиётга ёзувчилар ва актёрлар берилишсин. Улар учун ҳиссиёт айниқса жоиз. Аммо гап мамлакатнинг, халқнинг тақдири тўғрисида, барча узвий алоқалар тўғрисида борар экан, реалликларни тўла-тўкис кўра билиш зарур. Мана шунда метафизикага ўрин қолмайди. Метафизикада энг даҳшатлиси — схемалардир. Биз схемаларни колхозларга, дуч келган соҳага тиқиштирдик, сизлар буларнинг ҳаммасини биласиз — бу ердагилар учун буни тушунтириб ўтиришнинг ҳожати йўқ.

Менинг маслагим шуки, мамлакат энди аввалгидек яшай олмайди. У янгиланиши керак. Унинг ҳамма таркибий қисмлар ва тузилишлари янгиланиши лозим. Бунинг маъноси шуки, базис ҳам, устқурма ҳам — маънавий дунё, федерация, армия — ҳаммаси янгиланиши керак. Буни сизлар тез орада партиямизнинг дастурий ҳужжатида кўрасизлар. Бу ҳужжат ҳозир жуда зарур. Нега? Биз эски ёндашувларда, бузилган тузилмаларда; сталинча тоталитар давлат концепциясида, бутун танани қисиб, унга кислород ҳам бермаган, ҳаракат қилишга ҳам йўл қўймаган системада ҳеч нарсани ҳал қила олмаймиз. Шу сабабли, Гегелнинг «Тарихдан ўрганиш керак», деган ҳикматли сўзларига қарамай, саволнинг жавобини орқага қайрилиб эмас, балки келажакка қараб, янгиланиш йўлига чиқишдан изламоқ керак.

Янги жамият, Ленин ўйлаганидек, — халқнинг жонли ижоди. меҳнаткашлар тузуми эканлиги маълум. У демократиясиз туғила олмайди ва яшай олмайди ҳам. Демократия бўлмаса, бу тузум ё бузилади, ё ҳалок бўла бошлайди. Буни сиз билан биз бошдан ўтказдик. Шу сабабли социализмнинг ленинча концепциясини қайта тиклаш бутун жамиятга ва турмушнинг ҳамма соҳаларига сингиб кетган демократиялаш, ошкоралик билан боғлиқдир. Бу жамиятнинг мақсади ҳам ҳамма нарсани ошкор этиб, инсонга хизмат қилдиришдан иборат. Бизнинг қайта қуриш концепциямизга айни шу фикр асос қилиб олинган. Бинобарин, такрор айтаман, бу жараёнда қатнашувчи кишиларнинг ўзлари фаол ва бевосита иштирокида асос солинган. Шахсан мен учун бу ҳам сиёсатдир, ҳам коммунист сифатида йўлнинг жиддий танлаб олиш бўлди. Ҳозир мени бундан ажратиб бўлмайди.

Ҳозир биз жуда катта кучларни уйғотиб, фаолликка тортдик. Уларга албатта амалий йўналишни белгилаб бериш керак. Биз шу ҳақда доимо ғамхўрлик қилишимиз лозим. Зотан, табиийки, биз федерация билан, халқларнинг аҳволи, тақдири билан шуғулланмасак, кўп миллатли давлатимизда ҳеч нарса қила олмайдиган бир даврга етиб келдик. Шу боисдан ҳам биз бу бетакрор ҳолатни: кўп миллатли, жуда катта давлатни, юзлаб халқлар, маданиятлар, тилларни ва улардан кўплари тушиб қолган оғир аҳволни идрок этишимиз лозим.

Шуларнинг ҳаммаси турмушдан келиб чиқди ва бизнинг сиёсатимизда ўз аксини топди. Шу сабабли биз узоқ вақт излаб топган концепция КПСС Марказий Комитетининг миллий масалага оид ҳаракат дастурида ифодалаб берилди. Бу ҳужжат ҳаммангизни ҳам шодлантирмаганини биламан. Чунки бу Литва диёридаги барча мунозараларнинг марказий нуқтаси бўлиб, Литва Компартиясининг XX съезди билан бевосита боғланган. Шу ҳақда, афтидан, батафсилроқ тўхталиб ўтмоқ керак. Дарҳол шуни айтиб қўяй, эски Конституциянинг, барча конституцияларимизнинг иттифоқдош республикаларимиз ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқига эга эканлиги тўғрисидаги қоидаси мен учун принципиал муҳимдир. Сизлар айтган гапларнинг мағзини чаққанимда, назаримда сизлар бирон бир тарзда шамол тегирмонлар билан жанг қилаётгандек туюласиз. Ҳозир биз кўп гапираётган ва сизлар каби менга ҳам мақбул бўлмаган ўтмиш билан жанг қиляпсизлар. Партия ҳам, халқ ҳам биз шу ўтмишдан воз кечяпмиз, у билан алоқани узаяпмиз. Тўғри, баъзи бировлар умуман ундан ажралишни хоҳламайди.

Бироқ ҳар ҳолда мамлакат ўз йўлини танлади: мана шу ўтмишдан жўшқин ривожланишнинг, халқни, мамлакатни қайта тиклашнинг кенг йўлига чиқиб олиш пайти келди. Мана, сизлар ҳам ўз далил-исботларингизда доимо ўтмишга мурожаат қилаяпсизлар. Биз ўтмишни баҳоладик, ўз олдимиздаги йўлларни қуриб оляпмиз, сизлар эса ҳамон ўша ўтмиш билан жанг қилаяпсизлар. Бироқ энг хатарлиси шуки, баъзи кимсалар энди қайта қуриш билан ҳам жанг қила бошлади. Мана шу кимсалар турмуш ўртага қўйган шу жумладан миллатлараро муносабатлар соҳасида ҳам ўртага қўйган саволларга қайта қуриш жавоблар бера олмайди, деган хулосани чиқармоқчи бўлиб турибди. Шу муносабат билан янги-янги далил-исботлар ишга солинмоқда. Литвада яшаб турган кўп кишиларда шу «далил-исботлар»дан қандай ҳаяжонлар, ғам-аламлар ва келажакка ишончсизлик туғилганини айтмайсизми, **(Залда шовқин).** Тинчланинг, тинчланинг — бу далил-исботлар асослаб берилгани йўқ, лекин булар бор — бу ҳам реалликдир. Ҳолбуки, бошқа йўл ҳам бор. Менинг шунга ишончим комилки, сиёсий суверенитетга, иқтисодий мустақилликка, маданий тараққиётга, барча анъаналарни сақлаб қолишга олиб борадиган йўл фақат битта, у ҳам бўлса, федерацияга бирлашган суверен давлатларнинг Конституцияси орқали ўтади. Хўш, сизлар федерация нималигини биласизларми?

Залда овозлар: Биламиз, биламиз.

М. С. Горбачев: Қаердан биласизлар. Ахир биз унда ҳали яшаб кўрганимиз йўққу. Литваликлар — вазмин халқ эканини биламиз. Аммо мен ўз далилларимни тинглашни илтимос қилганимда, буларнинг ҳаммаси, шу жумладан фикрлар хилма-хиллиги ҳам тезлик билан қаёққа ғойиб бўлиб қолади! КПСС Марказий Комитетидан, Россиядан, турли республикалардан, Москва ёки бошқа шаҳарлардан вакил бўлиб бу ерга келган ўртоқлар билан суҳбатлардаги бундай ҳавотирлик ҳам қаердан келиб чиқмоқда? Ҳолбуки, буларнинг ҳаммалари сиз ўйлаётган нарсаларни ўйлаётган, қандай қилиб олға боришимиз, олға, аммо биргаликда боришимиз ҳақида ўйлаётган астойдил серташвиш одамларку, ахир.

Узлатга чекиниш — жозибадор бўлиб туюлаётган орзудир. Биз то ажралиб чиққунга қадар ўз тақдирини ўзи белгилаш тарафдоримиз. Шу муносабат билан ҳар қандай республиканинг мана шу ҳуқуқини амалга ошириш воситаси тўғрисида Қонун лойиҳасини ишлаб чиқиш топшириғи берилди. Шундай лойиҳа ҳозир бор ва у умумиттифоқ муҳокамасига ва халқ овозига қўйилади. Бу нарса барча халқларга тааллуқли бўлади.

Агар бирон-бир киши мана эрта-индин сайлов бўлади, тўпланиб овоз берасизлар ва дарҳол Совет Иттифоқидан чиқасизлар, деб жуда жўн тарзда тасаввур қилаётган бўлса, буни сиёсат деб бўлмайди. Бу — енгил-елпи бир нарсадир. Чунки бундай ҳолатда ҳамма республикалар билан, давлат билан масалаларни ҳал этишга тўғри келади. Башарти, ажралиб чиқадиган бўлсангиз, бу ердан жўнаб кетишни хоҳлайдиган кишиларнинг аҳволи нима бўлади? Айтайлик, улар бу ерда қолдириб кетадиган уй-жойларнинг ҳақини ким тўлайди, янги иш жойларини ким ташкил этади? Бу — жуда чуқур, оғриқли, жиддий жараёндир. Конституцион ҳуқуқ бор, аммо буни амалга ошириш воситаси ишлаб чиқилмаган. Агар биз бу масалани ҳал этмасак, қайта қуришдан ҳеч нарса чиқмайди. Аммо мен бу масаланинг федерация доирасида ҳал этилиши тарафдориман. Чунки биз акс ҳолда инсоний муносабатларнинг шундай кескинлашувига дуч келамизки, бу нарса бутун иттифоқни, ҳар бир халқни орқага улоқтириб ташлайди, катта талафотлар келтиради. Шу сабабли шошқалоқлик қилмай, аста-секин тўғри йўлдан бормоқ керак. Бу иш бошланди ҳам: Олий Советда ер тўғрисидаги, мулкчилик ҳақидаги масалалар ҳал бўлай деб қолди. Шундан кейин иттифоқ ва республика органларининг ҳуқуқ доирасини аниқ белгилаб қўйиш тўғрисидаги қонун навбатда турибди. Ҳозиргидек, республика олий қонунга путур етказиши мумкин бўлган, олий қонун эса қишлоқ Совети даражасида ҳам ҳал этса бўладиган ишларга «аралашаверадиган» тарзда эмас, балки аниқ-равшан бўлиши лозим.

Биз иттифоқимиз тиргакларини бузмай ва хавф остига қўймай, бир-биримизда шубҳа-гумон туғдирмай, жуда фаол олға силжийверамиз. Бутун мамлакат нақадар тўлқинланаётганига бир назар ташланг! Қайта қуриш кучайиб бормоқда, ҳаммамиз демократия, суверенитет сари боряпмиз, хўш, литваликларга нима керак ўзи; деган саволни бермоқдалар. Шундан кейин: наҳотки, халқ шундай йўлнинг тарафдори бўлса, деган гапни айтмоқдалар. Халққа нималарни бошидан кечириши кераклигини, у ҳолда ўзи қай аҳволга тушиши мумкинлигини айтиб беришса, халқ ҳали ҳамма нарсанинг тагига етиб олади, албатта. Ўйлайдиган бўлади. Шу боисдан ҳам мен иккинчи йўлнинг тарафдориман. Сизлар менинг, бу эътиқодимни билишингиз керак. Мен сизларнинг қандай фикрлашингизни тушунишим керак, бироқ сизлар ким билан ишлашингиз кераклигини аниқ билишингиз лозим. Яқинда менга айтиб беришларича, «Саюдис»нинг сейми давом этаётганда унда: биз Горбачевнинг йўлини қўллаб-қувватлашимизни айтишимиз ва ўз йўлимизни амалга оширишимиз керак, деган гап айтилган.

Овозлар: Нотўғри! Мен сейм аъзосиман. Бундай гап бўлгани йўқ.

М. С. Горбачев: Яхши, сиз буни рад қилганингиздан хурсандман. Агар сиз республиканинг тақдирини мана шундай сўзи бошқа-ю, иши бошқа сиёсатчилар қўлига топширсангиз, ҳали оғир синовларга дуч келасиз. Улар ўз манфаатларини ва рўёбга чиқмай қолган амалпарастлик муддаоларини ҳамма нарсадан юқори қўядиган ва ҳатто ўтмишни қўмсаш дардига мубтало бўлган кишилардир. Шундай қилиб, сизлар нимани хоҳлайсизлар? Ленин ҳайкали ёнидаги майдонда турган йигитча: Михаил Сергеевич, озодликни хоҳлаймиз, деб айтди. Бу — нормал истак! Ўртоқ Прунскене, сиз озод бўлишни хоҳлайсиз, мен ҳам. Мана, сиз билан биз учрашдик ва бир коллективда яшаяпмиз, ва бир-биримизнинг кўнглимизга қарашимиз керак. Шу билан биз ўз озодлигимизни чеклаймизми? Албатта. Хўш, бундан бошқача қандай яшаб бўлади? Қани айтингчи?

Бир вақтлар биз Тэтчер хоним билан суҳбатлашган эдик, дастлабки пайтларда бу суҳбат жуда қизғин тус олган эди. Ўшанда биз ўзаро позицияларимизни равшанлаштириб олган эдик. Ўшанда мен Пальмерстоннинг Англиянинг абадий душманлари ва абадий дўстлари йўқ, аммо абадий манфаатлари бор, деган машҳур сўзларини эслатган эдим. Хўш, биз бир табиатдан, ресурслар, денгизлар, океанлардан фойдаланаётган ва яқинлашишга интилаётган бу дунёда нима қилмоқ керак? Ҳар бир халқнинг ўз йўлини танлаб олиш ҳуқуқини тан олишдан, манфаатлар мувозанатини топишдан, худди шунингдек коллективда, оилада, ўртоқлар даврасида ва сизнинг республикангизда ҳам шу мувозанатни топиш кераклигидан бошқа йўл йўқ. Демак, эркин Литва, мустақил Литва айни вақтда у ёки бу ҳамжамиятга кирадиган Литва ҳамдир. Бу ердаги капиталнинг 57 фоизи ажнабийларга қарашли бўлган пайтда сизлар ҳозиргидан кўра мустақилроқмидингиз! Сиз ўзингизни жуда мустақил деб ҳис қилганмидингиз? Бу қандай Литва жаннатидирки, ундан литваликлар бош олиб кетган бўлсалар. Мен сизлар билан шунчаки мулоҳаза юритяпман: Сизлар мана шу қийин йўлга ўтишингиз — бузиб, вайрон қилишингиз, марзалар, ҳатто чегаралар олишингиз мумкин-ку, ахир.

Орттирилган ҳамма қимматли нарсалардан фойдаланиш, дилимизга хиралик солган ва ҳатто муносабатларимизга салбий таъсир қилган нарсалардан халос бўлиш яхшироқ эмасми? Бир-биримизга эрк бериб, олға ҳаракат қилган яхшироқ эмасми? Урушдан кейингина эмас, ҳатто 60-йилларда ҳам бизнинг ҳузуримизга белоруслар билан литваликлар келиб, ейиш ва уруғлик ғамлаш учун дон экиб, ҳосилини олиб кетганликлари эсимда. Буни қарангки, Литва энди бошқача қиёфа касб этибди. Агар баъзи бузилишлардан — ҳам инсоний, ҳам сиёсий, ҳам иқтисодий иллатлардан халос бўлинса, бу ерда катта имконият бор. Аммо бу имконият шундай бир тарзда режалаштириб қўйилганки, у бутун мамлакат билан, бошқа халқлар билан ҳамжиҳат бўлинган тақдирдагина ўзини рўёбга чиқариши мумкин. Гап мана шунда. Шу сабабли на иқтисодий, на сиёсий, на маънавий, на маданий алоқаларни узмаслик, балки уларни янги мазмун билан бойитиш керак.

Агар Литва халқи ўз диёрида ўзини хўжайин деб ҳис этмаса, Литвада қайта қуриш ҳеч нарса бермайди, ҳеч нарсага эришиб бўлмаслигига аминман. Бироқ башарти, Литва халқи ўз фаровонлигини бошқа халқларни хўрлаш, уларнинг ҳуқуқларини тан олмаслик асосига қурадиган бўлса, у ўзини ҳеч қачон озод деб ҳис қила олмайди. Диалектика мана шундай. Келинглар, ечимни биргаликда топайлик.

Мен КПССнинг ролига айни шу позицияларда туриб қарайман. ЛКП XX съездининг қарори ҳаммамизни ташвишга солиб қўйганининг сабаби нима? Янгиланган сиёсий системада биз марказдан қочирма кучларни демократиялаш ва маҳаллийлаштириш йўлига солиб юбораётган бир пайтда бутун ССР Иттифоқининг манфаатлари йўлида иш кўрадиган жипслаштирувчи, бирлаштирувчи куч бўлмиш партия керак. Шу боисдан ҳам биз ягона КПСС тарафдоримиз. Хўш, биз иттифоқ учун истиқболни ишлаб чиқиш, дастурий ҳужжатларни муҳокама қилиш билан шуғулланамиз-у ўртоқ Бразаускас Вильнюсда ўтириб, мен энди КПСС аъзоси эмасман деб, бир чеккада газета ўқийверадими?

Залда шовқин. Овозлар: Уни съездга таклиф қилинглар!

М. С. Горбачев: Масалага жўн қараяпсизлар. Бу — жуда жиддий масала. Республикалардаги Компартияларнинг мавқеи қандай бўлиши керак, бу — уларнинг иқтисодий, сиёсий суверенитети тўғрисидаги масаладир, ўйлайманки, янги шароитда КПССнинг раҳбар органларида, албатта, Компартиялардан вакиллар бўлиши керак. Яъни, бу мустақиллик олий раҳбарликда ҳозир бўлишдан тортиб то тузилиш, молия, нашриётчилик масалаларини ҳал этишдаги мустақилликкача — ҳамма нарсада муҳайё бўлиши керак. Сизлар ҳам КПССнинг сиёсатига ва раҳбариятига таъсир ўтказиш учун КПСС доирасидаги шу мустақилликни мустаҳкамлаб қўйинглар.

Мен федерацияни янгилаш тарафдориман ва ажралишга қаршиман. Бу ёндашувни баъзилар империячилик тафаккурининг давоми, деб талқин этмоқдалар. Шахсан мен учун бу тафаккур мутлақо номақбулдир. Реал аҳвол, аввало, иқтисодий соҳадаги ўзаро боғлиқлик менинг ёндашувимга асос бўлган. Унитар давлатдан федерацияга ўтиш шароитида иқтисодий соҳада барча республикаларнинг бой имкониятлари намоён бўлиши лозим. Ҳозир биз Межелайтисни ҳам, Олейникни ҳам, шимолий халқнинг вакили бўлмиш Ритхэуни ҳам ҳамма тилларда ўқиётган эканмиз, шу билан бадавлат эмасмизми, ахир? Турмушимизнинг таркибий қисми бўлиб қолган мана шу ҳамкорликларнинг ҳаммаси — реалликдир. Сизлар менга цитаталарни айтиб бераяпсизлар — мен уларни қабул этаман. Аммо реал турмуш, халқ турмуши бор. Мен уни ҳам мақбул кўраман.

Кеча Вильнюсдаги митингда сўзга чиққанлардан бири, биз Горбачевни дўст мамлакатнинг раҳбари сифатида кутаяпмиз, деган гапни айтди. Ҳали иш шу даражага бориб етдими. Бу — ўтакетган сиёсий қитмирликдир, аммо, очиғини айтсам, у беозор ва хатарсиз гап эмас. Халқларнинг тақдири ҳақида гап бораётганида сиёсий ўйин қилиб бўлмайди. Бундай қилиш ярамайди. Шу сабабли, азиз дўстлар, ўйлаб кўрайлик, ҳамкорлик, ҳамжиҳатлик доирасида саволларга жавоблар топайлик. Биз бундай жавобларни топишимизга ишонаман. **(Қарсаклар).**

АҚШ ДАВЛАТ СЕКРЕТАРИ Ж. БЕЙКЕРНИНГ СССРГА ҚИЛАДИГАН ТАШРИФИ ТЎҒРИСИДА

Эришилган аҳдлашувга мувофиқ АҚШ давлат секретари Ж. Бейкер 1990 йил 6-7 февраль кунлари Москвага расмий ташриф буюради. Ташриф доирасида кўпгина долзарб халқаро муаммолар ва икки томонлама муносабат масалалари муҳокама қилинади.

Фанимиз фидойилари

● Таниқли совет геологи, Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг ҳақиқий аъзоси, геология-минералогия фанлари доктори, республикада хизмат кўрсатган фан ва техника арбоби, профессор, Ўзбекистон ССР Беруний номидаги Давлат мукофоти лауреати Ғани Орифхонович Мавлонов ҳаёт бўлганида 80 ёшга кирарди.

ОЛИМ ЭККАН НИҲОЛЛАР

УНИНГ илм-фан майдонига кириб келиш йўли ҳам қизиқарли, ҳам ибратлидир. У ўрта мактабни битирар-битирмас 1929 йилдаёқ Тошкент областида «Янги қизил ҳаёт» колхозини ташкил этишда фаол иштирок этди. Деҳқонлар Ғанини колхоз правлениеси котиблигига сайлашди. Мавлоновнинг котиблик фаолияти даврида янги ерларни ўзлаштириш ва суғориш масалалари билан шуғулланишига тўғри келганлиги табиийдир. Ерга бўлган муҳаббат ва қизиқиш туфайли ёш Ғани Ўрта Осиё индустриал (ҳозирги Тошкент политехника) институтининг кончилик факультетига ўқишга кирди. У бу ерда ер ости сувлари ва тоғ жинсларининг тузилиши ҳамда хусусиятларини зўр бериб ўрганишга киришди.

1935 йил. Ўзбекистон ССР Халқ Комиссарлари Советининг Раиси Файзулла Хўжаев тавсияси билан бир қатор умидли ёшлар Москвага, аспирантурага юборилдилар. Улар орасида Ғани Мавлонов ҳам бор эди. Бўлажак олим С. Оржоникидзе номидаги Москва геология-қидирув институтида мамлакатимизнинг таниқли олимлари, академиклар: В. А. Обручев, Ф. П. Саваренский маслаҳатлари асосида СССР Фанлар академиясининг мухбир аъзоси В. А. Приклонский раҳбарлигида Тошкентолди районини лёсс ва лёссимон (соғ тупроқ) жинсларининг чўкиш хусусиятлари мавзуида илмий иш билан шуғуллана бошлади. Ушбу ишда Ўрта Осиёда биринчи бўлиб мана шундай жинсларни ўзлаштириш жараёнида уларнинг инженер-геологик хусусиятлари аниқлаб берилган. Бу эса ўз навбатида соғ тупроқ тарқалган ерларни ўзлаштириш ва йирик суғориш иншоотларини қуришда бирдан-бир илмий манба эди.

Ғани Орифхонович мазкур мавзуга умрининг охиригача содиқ бўлиб қолди. Шу мақсадда Ўрта Осиё бўйлаб бир неча марта экспедициялар уюштирди. 1958 йилда Ғ. О. Мавлоновнинг «Марказий ва Жанубий Ўрта Осиёда лёсс ва лёссимон тоғ жинсларининг генетик группалари ва уларнинг инженер-геологик хусусиятлари» номли монографияси чоп этилди. Унда илгари сурилган илмий назариялар бугунги кунда ҳам ўз аҳамиятини йўқотгани йўқ. У совет ва чет эл олимлари ишларида ўзининг амалий ифодасини топмоқда.

Ғани Орифхонович фақат шу соҳа билан чекланиб қолган олим эди, десак инсофдан эмас. Ўзбекистонда гидрогеология ва инженерлик геологияси фанининг барча йўналишлари ҳамда сейсмологиянинг ривожланиши ва тараққиёти бу ажойиб инсон номи билан боғлиқдир. У кишининг яна бир ажойиб хусусияти шунда эдики, Ғани Орифхонович илмий ечимларни халқ хўжалиги вазифаларини ҳал этишга жорий этишга бутун борлиғи билан киришарди. Олимнинг бир неча бор ҳукумат комиссиялари сафида туриб, экономиканинг муҳим муаммоларини ҳал этишда иштирок этганлиги фикримиз далилидир. Жумладан, 1964 йили Зарафшон дарёсида, қардош Тожикистоннинг Айний қишлоғида рўй берган воқеа кўпчиликнинг эсида бўлса керак. Ана ўшанда Ғани Орифхонович тоғ сурилмасини бартараф этишдаги ишларни моҳирона ташкил этди. «Теша тегмаган», ҳали ҳеч ким синаб кўрмаган илмий ғояни таклиф этиб, хавф-хатарни йўқотди. Олимнинг бу хизматлари Меҳнат Қизил байроқ ордени билан тақдирланди.

1966 йил 26 апрелдаги Тошкент зилзиласи Мавлонов илмий фаолиятида янги босқични бошлаб берди.

Ушбу офатнинг эртасигаёқ Ғани Орифхонович ташаббуси билан Гидрогеология ва инженерлик геологияси институти етакчи мутахассисларидан иборат ишчи комиссияси тузилди. Комиссия ўз олдига турли типдаги ва конструкциядаги бинолар ҳамда иншоотларнинг турли инженер-геологик шароитлардаги ҳолати ва бузилиши сабабларини аниқлашни асосий мақсад қилиб қўйди. Шу йили 1 октябрда эса у янги илмий марказга — Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг сейсмология институтига биринчи директор қилиб тайинланди. Олимнинг тиниб-тинчимас фаолияти ва ташаббуси билан бу навқирон илм даргоҳи дастлабки кунларданоқ зилзилани олдиндан айтиб беришдек муҳим ва мураккаб вазифага қўл урди. Тектоник ҳаракатлар билан боғлиқ ер қимирлашларни фанда биринчи бўлиб тошкентлик олимлар ер сувларининг таркибида кимёвий элементлар ва газ миқдорининг кенг ўзгариши билан боғлиқ эканлигини исботладилар. Бу илмий изланишлар институтни фақат Иттифоқимизгагина эмас, балки бутун дунёга танитди. 1978 йили СССР Министрлар Совети ҳузуридаги кашфиётлар ва ихтиролар давлат комитети Ғ. О. Мавлонов бошлиқ олимларнинг бу соҳадаги ишларини кўриб чиқиб, уни фандаги буюк кашфиёт деб атади.

Академик Мавлоновнинг катта инженерлик геологиясини ривожлантириш ҳақидаги орзулари рўёбга чиқди. Эндиликда инженерлик геологиясининг қарийб барча тармоқлари, энг аввало, Ўзбекистон ва бутун Ўрта Осиё республикалари учун муҳим йўналиш бўлган лёссшунослик, инженерлик геологияси; регионал инженерлик геологияси, инженерлик сейсмологияси, шаҳарларнинг инженерлик геологияси, фойдали қазилма конларининг инженерлик геологияси, мелиорациялаш инженерлик геологияси, кейинги пайтларда эса геологик муҳитни муҳофаза қилиш муваффақиятли тараққий этаётир.

Тўғри сўзлилик, ҳаққонийлик, софдиллик, камтарлик ва ватанпарварлик унга хос фазилатлар эди. Ғани Орифхонович меҳнатдан ҳеч қочмасди. Ҳамма вақт ҳаммага ҳаётда ҳам, фанда ҳам, амалиётда ҳам энг оғир ва қийин дақиқаларда ёрдам берарди. Буни ҳеч қачон миннат қилмасди. Фурсатдан фойдаланиб, академик Ғ. О. Мавлоновнинг бир «сири»ни ошкор қилмоқчимиз. Домла жуда кўп йиллар мобайнида бир неча студентга ўз ёнидан стипендия тўлаган. Улар одатда чўпонлар, колхозчилар ва ишчиларнинг фарзандлари бўлиб, стипендия ололмасликлари туфайли иқтисодий ёрдамга муҳтож эдилар.

Олимнинг яна бир хусусияти шунда эдики, у киши бошлаган ишини мантиқий интиҳосигача етказмасдан қўймасди. Жамиятга фойдали бирон-бир янгилик қилишни севарди. Бир мисол келтирайлик. У колхозлар, совхозлар ёки ижроия комитетлардан деҳқончилик учун яроқсиз деб ҳисобдан чиқарилган ерларни сўраб оларди-да, уларни ўзлаштириб суғоришга киришарди. Яъни, бутун оиласи билан — рафиқаси (дарвоқе, у кончилик соҳасида хотин-қизлардан чиққан биринчи профессор), ўғли ва қизлари билан якшанба ҳамда меҳнат таътили кунларида ўша ерда ишлардилар. Ернинг бу фидойилари ўз маблағлари ҳисобидан юзлаб, минглаб мевали кўчатлар сотиб олиб экардилар. Парвариш қилардилар, чатиштириб мева туга бошлаганда уларни юқоридаги колхозлар, совхозлар ёки муассасаларга топширардилар. Кўпинча уларнинг мевалари болалар уйларига, интернатларга ёки ўзлари ишлайдиган коллективларга ҳадя этиларди. Мисол тариқасида Паркент районининг тоғ ёнбағирларида, Янгибозорда, Пискент районидаги «Пискент» совхозида етиштирилган ажойиб боғ-роғларни келтириш мумкин.

Академик Ғ. О. Мавлонов инженерлик геологияси соҳасида эккан кўчатлар ва у яратган боғ-роғлар гулга кирган. Улар мева бериб, йилдан-йилга кўпайиб, ривожланиб боряпти. Шу боис Ғани Орифхонович бошлаган ишларни унинг шогирдлари ва издошлари шараф билан давом эттирмоқдалар.

Ҳ. БОИМУҲАМЕДОВ,
А. СУЛТОНХЎЖАЕВ,
Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг ҳақиқий аъзолари.

С. ҚОСИМОВ,
геология-минералогия фанлари доктори, профессор.

ХОНАДОНИНГИЗГА — ЯНГИ РЎЗНОМА

«У пайтлар коммунистик манманлик гуркираган давр эди. Шаҳар партия комитети азонлаб унинг пленумга етиб келиши учун машина юборарди. Кечқурун эса ҳамма уй-уйига тарқалар, бирорта киши унга қиё ҳам боқмасди. Ўшандан бери у олдиндан билетлар сотиладиган кассага мурожаат этишга ва марказга ўзи етиб боришга қарор қилди».

Бу сатрларни биз бендерилик ишчи, Молдавия Компартияси Марказий Комитетининг аъзоси ва республика Олий Советининг депутати О. Ярандина ҳақидаги очеркдан олдик. Даврлар ўзгарди, аммо Ольга Петровна ҳамма қатори илгаригидек, Бендеридан Кишинёвгача оддий йўловчи автобусда қатнамоқда. Шунга қарамай сессияга, ҳам, Марказий Комитет пленумига ҳам улгуряпти.

Ҳалол инсон, ҳақиқий ишчи ва коммунистнинг машаққатли тақдири ҳақида «РАБОЧАЯ ТРИБУНА» (ИШЧИ МИНБАРИ») газетаси ҳикоя қилди. Ўқувчилар КПСС Марказий Комитети нашр этаётган янги кундалик рўзноманинг дастлабки сонларини олдилар. Ва табиийки, молдавиялик ишчи ҳақидаги очеркни муносиб равишда тақдирладилар. Белоруссияда истиқомат қилувчи И. Бушило тўғрисидаги ҳикоя ҳақида ҳам шундай дейиш мумкин. Катта шов-шувга сабаб бўлган бу мақолада салкам ярим аср давомида ўрмонда яшириниб юрган ва яқиндагина одамлар орасида пайдо бўлган киши ҳақида сўз юритилган эди. Краснодардаги «Тензоприбор» заводининг слесари В. Гончаров қаламига мансуб «Солдатлар борар эди...» сарлавҳали мактуб ҳам газетхонларда зўр қизиқиш уйғотди. Муаллиф ўзининг кескин, бироқ теран ва ҳаққоний фикр-мулоҳазалари билан қайта қуришга нималар ва кимлар халақит бераётганини газетхонлар билан ўртоқлашди.

Ҳа, газетада ташкил этилган янгиликлар ва фавқулодда вазиятлар бўлими рўзноманинг дастлабки сонларидан бошлабоқ ўқувчиларни ўзига жалб этишга, уларни энг сўнгги янгиликлар билан шошилинч таништириб боришга интилмоқда. Умуман олганда, бутун редакция жамоаси шундай ишлашни ўз олдига мақсад қилиб қўйган. Лекин «Рабочая трибуна» асосий вазифаси — ўртоқ М. С. Горбачевнинг газетанинг биринчи сонида эълон қилинган табрикномасида айтилганидек, меҳнаткаш инсон овози баралла янграшига, унинг манфаатлари газета фаолиятининг асосини ташкил этишига, ишчилар ҳаракати, унинг муаммолари ва изланишлари бу ерда ўз ифодасини топишига ҳамда қўллаб-қувватланишига эришишдан иборат. Ва ниҳоят, газета жамиятдаги барча соғлом кучларни жипслаштиришга, умумий фаровонлик йўлида ҳамма ижтимоий кучларнинг ўзаро ҳамкорлик ва ҳамжиҳатликда бўлишларига ёрдам беришга даъват этилгандир.

«Рабочая тирбуна», менинг фикримча, деб қайд этди Михаил Сергеевич, дабдабадан холи ишчанлик минбаридир. Ўқувчиларимиз бу фикрни тўла-тўкис қўллаб-қувватлаб, шундай йўлни ўтказишга наказ бердилар. Албатта, дастлабки сонларга қараб, узил-кесил баҳо бериш қийин. Лекин газета ўқувчиларга маъқул тушаётганлигини редакцияга «бевосита телефон»лар орқали узлуксиз қўнғироқлар бўлаётганлигидан ҳам билса бўлади. Сизлар ҳам Москва вақти билан соат 17.00 дан 20.00 гача 257-20-89 телефонига қўнғироқ қилишингиз мумкин. Редакцияда сизларнинг фикр-мулоҳазаларингизга диққат-эътибор билан қулоқ солишади. Зарур бўлса ёрдам беришади.

Азиз дўстлар, «Рабочая трибуна», энг аввало, сизларга берилган минбардир. Биз барча тармоқларнинг меҳнат коллективларига мурожаат қилиб, қандай яшаётганлигингиз, ишга, қайта қуришга нималар халақит бераётганлиги ҳақида ёзишингизни, бюрократлар ва тўрачаларнинг исм-шарифларини, ўзингизни тўлқинлантираётган муаммоларни айтишингизни сўраймиз. Шодлик ва қувончларингиз билан, янгиликлар билан ва умуман, яхши кайфият ҳақида бизга хабар беринг. Чунки, булар ҳозир ҳаммамизга жуда зарур. Бир сўз билан айтганда, ўз газетангизнинг янада қизиқарли, самарали чиқишига ва ўткир муаммоларни ўртага қўйишига ёрдам беринг. Редакциямиз адреси рўзноманинг ҳар бир сони тўртинчи саҳифаси охирида берилади. Агар танқидий мулоҳазаларингиз, маслаҳатларингиз ва таклифларингиз бўлса бажонидил уларни тузатишга ва бажаришга қабул қиламиз. Умуман, газетани яхшилаш юзасидан билдирилган барча фикр-мулоҳазалардан бошимиз осмонга етади. Дарвоқе, Тошкентдаги мухбирлик пункти телефонини ёзиб олинг: **33-76-81.**

Ҳозир «Рабочая трибуна»нинг қарийб бир миллион муштарийси бор. Улар кундан-кунга кўпайиб боряпти. Газетага шу йилнинг марти ва ундан кейинги ойлари учун обуна бўлиш мумкин. Ёзилсангиз — афсусланмайсиз. Эҳтимол, янги рўзноманинг доимий мухлисига ва муаллифига айланишингиз мумкин. Негаки, бу газета пировард натижада сиз, азиз ўқувчилар учун ташкил этилган ва сизлар учун чиқарилмоқда.

Р. ТЭЛЛЬ.
«Рабочая трибуна»нинг Ўзбекистон ССР бўйича ўз мухбири.

Номзодлар ҳақида ҳикоялар

БЕТАШВИШ КУН ЙЎҚ

Муяссар Атиқулов оила си аъзолари келган меҳмонларни ажабланиб кутиб олишди. Боиси, оила бошлиғининг вафот этганига икки йилдан ошган, уни сўраб келувчилар сийраклашган, айрим қадрдонлари умуман кўринмай қолган эди. Марҳумнинг пенсионер онаси, турмуш ўртоғи, икки фарзанди ўзига яраша турмуш кечиришарди. Меҳмонлар кутилмаганда машинадан ун, гуруч, гўшт тушириб олиб киришди, пул беришди. Улар хайрлашиб кетишаётган ҳам эдики, уй эгаси кимликларини сўраб қолди.

— Мен турмуш ўртоғингиз ишлаган кўчма колонна бошлиғиман, ёнимдагилар партия, касаба союз ташкилотлари вакиллари, — деди Турғунпўлат Ҳошимов.

Аёл миннатдорчилигини айтиб адо қилолмасди. Эри вафот этган куни ҳам шу коллектив ана шундай мурувват кўрсатган эди.

Шу куни Намангандаги 480-механизациялашган кўчма колонна «вакиллар»и марҳум ишчилардан Абдулазиз Абдуллаев, Рафас Дадажанов, Рафиқжон Каримовларнинг оилаларига ҳам ташриф буюришди. Колонна бошлиғи Турғунпўлат Ҳошимовнинг ўзи «вакиллар»га бошчилик қилди. Колоннада бу одат қарор топганига бир қанча вақт бўлди. Бунинг учун аввало коллективнинг меҳр-шафқат фонди ташкил этилди. Айни пайтда шу фонд ҳисобида 50 минг сўм пул бор. Унга корхона фойдасининг 1,8 фоизи, ишчилар маошининг 1 фоизи ўтказиб турилибди.

Фонд ҳисобидан тегишли оилаларга озиқ-овқат маҳсулотларидан ташқари йил сайин 400 сўм ёрдам пули берилмоқда. Бугина эмас, турмуш қураётган ёшларга беш йил муддатга минг сўмдан қарз берилмоқда. Пенсияга чиқаётганларни эъзозлаш учун 250 сўмдан харжланаётир.

Колонна ишчиларининг аксарияти оиласидан узоқда тунаб меҳнат қилади. Уларнинг рўзғор ташвишлари ҳам эътиборда. Ишчи ҳафтанинг бошида оиласи учун керакли озиқ-овқат маҳсулотлари рўйхатини ёзиб қолдиради ёки уйидан идорага телефон қилади. Махсус навбатчи уларни магазиндан харид қилиб автомашинада буюртмачи уйларига етказиб беради. Ишчи эса пулини кейин тўлайди. Иш жойида ҳам шароит яхши. Иссиқ вагон-уйлар жиҳозланган, кўчма газ, холодильник бор. Бепул иссиқ овқат берилади. Юз ўринли ошхона, ҳаммом қурилган. Шу боис ишда ҳам унум яхши.

Биз ҳикоя қилаётган Намангандаги 480-механизациялашган кўчма колонна жумҳурият яйлов-мелиорация қурилиш бирлашмасининг илғор коллективларидан бири. Унга ўн йилдан бери Турғунпўлат Ҳошимов раҳбарлик қилиб келяпти. Колонна мунтазам равишда бирлашма ҳамда вилоятнинг кўчма Қизил байроқларини олиб келяпти. Коллективда Ўзбекистон ССР халқ депутатлигига номзод кўрсатишга бағишланган йиғилиш бўлди. 305 нафар ишчи-хизматчи орасидан 18 киши сўзга чиқиб, ҳаммаси Т. Ҳошимовни номзодликка муносиб деб тилга олишди. 256-Свердлов сайлов округидан ушбу номзод рўйхатга олинди.

Колонна меҳнат коллективи кенгашининг раиси Маҳмуджон Аҳмадалиев унинг ҳақида шундай дейди:

— Турғунпўлат Ҳошимов ташкилотимизнинг келажаги, равнақи тўғрисида мунтазам қайғуриб келади. Мана, асфальт заводи ишга туширилди. Шу ҳисобга қишлоқ йўлларини асфальтлаш бўйича 200 минг сўмлик иш бажариляпти. Шахсан унинг ташаббуси билан Норин дарёси ёқасида ташландиқ жой ўзлаштирилиб, йилига 10 кубометр темир-бетон ишлаб чиқарувчи завод қурилиши бошлаб юборилди. Бирлашма раҳбарлари, вилоятдаги айрим бошлиқлар бунга қаттиқ қаршилик кўрсатишди. Шунга қарамай заводнинг биринчи навбати битказилди. 36 киши иш билан таъминланди. Ҳозир ташкилотимиз йилига 120 километр узунликда янги водопровод тармоғини барпо этмоқда.

Айни вақтда уни яна бир муаммо ташвишга соляпти. Анчагина водопровод тармоғи, юздан ортиқ қудуқ ишламай турибди. Уларнинг қурилганига 15-20 йилдан ошган. Аммо ҳамон ремонт қилинган эмас. Чунки бу иш билан шуғулланадиган ташкилот йўқ. Т. Ҳошимов бу масалани кўп марта кўтариб чиқди, лекин... Шундай масалаларни қатъият билан ҳал қилиш учун эса Ҳошимовга ўхшаганлар ваколатга эга бўлиши керак эди.

Турғунпўлат акани қайта қуриш дарғаси дейишади. У бошлиқ коллектив пудрат усулида ишлашга биринчилардан бўлиб ўтди. Бу кутилган самарани берди. Илгари ойига 170-180 сўмдан маош олаётган ишчи ҳозир 300-350 сўмдан меҳнат ҳақи олмоқда. Владимир Овечкин, Ринат Ҳайров, Дадахон Исманов каби пармаловчиларнинг ойлик даромади 700-800 сўмгача етяпти.

Халқ депутатлигига номзоднинг бугунги ва эртанги режалари билан ўртоқлашдик.

— Сайлов округидаги қишлоқларни тўла ўрганиб чиқдик, — деди Т. Ҳошимов. — Ўнлаб километр узунликда водопровод тармоғи барпо этиш керак. Свердлов номли колхозда иш бошланди. Қолгани лойиҳаланмоқда. Энгельс номли колхоз хонадонларини газлаштиришга киришилди. Барча кўчаларни асфальтлаш режаси тузилган. Бугина эмас, округда уй-жой қурувчиларга йилига 50 минг сўмлик пулли хизмат кўрсатиш, уй бекаларидан иш кийимлари тикувчи ширкат тузиб, 200-250 кишини иш билан таъминлаш, марҳумлар хотирасини абадийлаштириш, округда ҳам меҳр-шафқат фонди ташкил этиб, ногиронлар, ветеранлар, муҳтожликда яшаётган йигит ва қизларга моддий ёрдам уюштириш каби режалар бор.

Кўпчилик ташвиши билан яшаш унинг фаолиятидан асосий ўрин олган. Бинобарин, Т. Ҳошимов ўз ҳаётини ана шу ташвишларсиз тасаввур эта олмайди.

А. АБДУЛЛАЕВ,
А. ҚОРАБОЕВ.

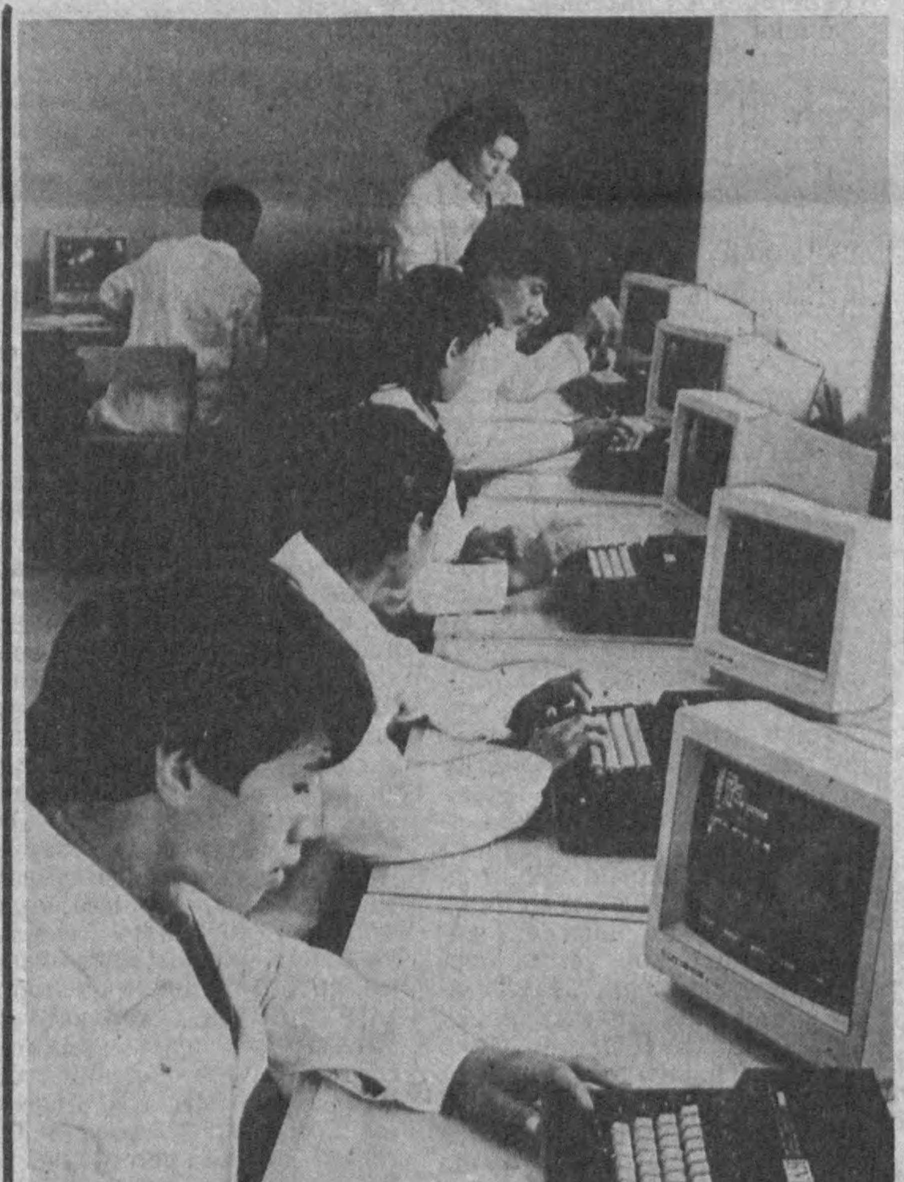

● МАКТАБЛАРДА ФАН-ТЕХНИКА ТАРАҚҚИЁТИ

Техникага ихлос

Республикамиз мактабларида кейинги пайтларда электрон-ҳисоблаш машиналарини ўрганиш ва улар билан ишлаш соҳасида ёшларнинг малакасини оширишга алоҳида эътибор берилмоқда. Бу борада пойтахтнинг кўпгина мактабларида янги фан — информатика ўқитила бошланди. Бу борада дастлабки муваффақиятлар қўлга киритилди.

Бундай хайрли тадбир қатор областларда ҳам бошланди. Чунончи, мазкур ўқув йилидан бошлаб Андижон шаҳридаги Чкалов номли бешинчи мактабда ҳам информатика фани ўқитиш йўлга қўйилди. Бу ердаги алоҳида синфда электрон-ҳисоблаш асбоблари ўрнатилди, бошқа кўпгина ускуналар келтирилди. Чунончи, Японияда ишланган «Ямаха-2» компьютерининг комплектлари жойлаштирилди. Мактабнинг юқори синф ўқувчилари шу синфда машғулот ўтказмоқдалар ва компьютерлар билан ишлаш сирларини ўрганмоқдалар.

Суратда: мактабнинг компьютер синфида амалий машғулот олиб борилаётган пайт. Бунга информатика фани ўқитувчиси Л. Э. Хайдукова раҳбарлик қилаётир.

Р. АШУРОВ сурати (ЎзТАГ).

ПРОКУРОРНИНГ ФИКРИ — ОҚЛАШ

Москва, 12 январь. (ТАСС мухбири). СССР Олий судида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг собиқ секретари Р. Абдуллаева иши юзасидан суд мажлисида бугун танаффус бўлди.

Маълумки, у Ўзбекистон Компартияси Хоразм область комитетининг собиқ биринчи секретари М. Худойбергановдан 5 минг сўм пора олишда айбланган эди. Суд тергови тугади. Томонларнинг маърузалари бўлди.

Р. Абдуллаева суд мажлисининг биринчи кунидаёқ ўзига қўйилган айбни қатъий рад этди. Шунга қарамай, айблов фикрида у пора олганини олдин тан олганлиги айтилган, лекин кейинчалик тергов тазйиқи билан, қариндош-уруғлари учун хавфсираб, ўзини айбдор ҳисоблаганлигини айтди. Унинг гапларига қараганда, тергов қандай усулда олиб борилганлигини фош қилиш учун суд бошланишини кутган. М. Худойберганов ҳам суд мажлиси чоғида ўз кўрсатмасидан воз кечиб, Р. Абдуллаевага туҳмат қилганлигини айтди.

Давлат айблови вакили, СССР Бош прокурорининг катта ёрдамчиси С. Голев тергов материалларини диққат билан ўрганиб чиқди, барча далилларни ва кўп сонли гувоҳларнинг кўрсатмаларини таҳлил қилди. Шундан кейин у пора олишнинг ягона эпизоди судда объектив равишда тасдиқланмади деган хулосага келди ва айблашдан воз кечди.

Бундай ҳоллар камдан-кам бўлади: ҳимоячи билан айбловчининг фикри бир жойдан чиқди. Улар оқлаш керак, деган бир фикрга келдилар. Шунга қарамай, бу масалани фақат суд ҳал қилади.

15 январь куни суд мажлиси давом этади. Р. Абдуллаевага сўнгги сўз берилади, шундан кейин СССР Олий суди жиноий ишлар судлов коллегияси ҳукм чиқаради.

БУХГАЛТЕРЛАР УЮШМАСИ

12 январь куни Тошкентда Ўзбекистон бухгалтерлари уюшмасининг таъсис конференцияси бўлди. Бу йиғин Ўзбекистон ССР Молия министрлиги, Бутуниттифоқ иқтисодий жамиятнинг республика правлениеси, Тошкент халқ хўжалиги институти ташаббуси билан чақирилди. Конференцияда турли министрликлар, идоралар, корхоналар ва ташкилотлар, олий ўқув юртларининг бухгалтерлари ва иқтисодчилари иштирок этдилар.

Янги жамоатчилик ташкилотининг вазифалари, яъни бухгалтерия ходимларини хўжалик механизми ва иқтисодиётни қайта қуриш жараёнларига кенг кўламда жалб этиш, илм-фан ютуқларини амалиётга татбиқ этишга ёрдам бериш, илмий тадқиқотларни мувофиқлаштиришда иштирок этиш, мустақил бўлган экспертизани, корхоналар хўжалик фаолиятини назорат ва тафтиш қилишни таъминлаш, ҳисоб ходимлари ва ревизорларнинг профессионал жиҳатдан муҳофаза этилишига оид вазифалар белгилаб олинди.

Конференция қатнашчилари уюшма Уставини муҳокама этиб, қабул қилдилар. Тошкент халқ хўжалиги институти кафедраси мудири Ю. Иткин уюшма раиси этиб сайланди.

(ЎзТАГ).

Муҳаррир ўринбосари Т. НАЖМИДДИНОВ.

РЕКЛАМА ВА ЭЪЛОНЛАР

Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг
ИССИҚЛИК ФИЗИКАСИ БЎЛИМИ
лазер оптикаси лабораториясининг илмий ходими
ВАКАНТ ВАЗИФАСИГА
КОНКУРС ЭЪЛОН ҚИЛАДИ
КОНКУРС МУДДАТИ — 26 ЯНВАРГАЧА.
Ҳужжатлар қуйидаги адресга жўнатилсин: 700135, Тошкент шаҳри, Чилонзор массиви, Қатортол кўчаси, 28-уй. Телефон 76-53-75.

Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг
«БИОЛОГ» ИЛМИЙ-ИШЛАБ ЧИҚАРИШ БИРЛАШМАСИ
«Ўсимликлар физиологияси» ихтисоси бўйича экологик генетика лабораториясининг
кичик илмий ходими
ВАКАНТ ВАЗИФАСИГА КОНКУРС
ЭЪЛОН ҚИЛАДИ
Конкурс муддати — 21 январгача.
Ҳужжатлар қуйидаги адресга жўнатилсин; 700125, Тошкент шаҳри, ГСП, Ф. Хўжаев кўчаси, 28-уй.

«ТАШСТРОЙМЕХАНИЗАЦИЯ» ТРЕСТИ
корхоналар, ташкилотлар ва кооперативларга ЭТЦ-252 маркали
ЯНГИ ЗОВУР КАВЛАЙДИГАН ЭКСКАВАТОРНИ
СОТАДИ
кавланадиган зовур ҳажми: юқори қисмининг кенглиги — 2,8 м.
тубининг кенглиги — 1м. чуқурлиги — 3,5 метргача.
Иш вақтида ҳаракатланиш тезлиги 5+150 м) соат.
Справкалар учун қуйидаги адресга мурожаат қилинсин: Тошкент шаҳри, Киров райони, академик Сулаймонов кўчаси, 49-уй. Телефонлар: 33-49-39, 33-60-80.

Театр

ҲАМЗА НОМИДАГИ ЎЗБЕК ДАВЛАТ АКАДЕМИК ДРАМА ТЕАТРИДА — 14/I **Олтин девор** (19.00).

МУҚИМИИ НОМИДАГИ ЎЗБЕК ДАВЛАТ МУЗИКАЛИ ТЕАТРИДА — 14/I да **Хотинимнинг эри** (19.00).

ЎЗБЕК ДАВЛАТ «ЁШ ГВАРДИЯ» ДРАМА ТЕАТРИДА — 14/I да **Зиёфат** (19.00).

Ўзбекистон Социал таъминот министрлиги республика аҳамиятидаги шахсий пенсионер, 1928 йилдан буён КПСС аъзоси

Тошпўлат ЭШОНОВнинг

вафот этганлигини чуқур қайғу билан билдириб, марҳумнинг оила аъзоларига таъзия изҳор қилади.

Ўзбекистон ССР Социал таъминот министрлиги республика аҳамиятидаги шахсий пенсионер, 1947 йилдан буён КПСС аъзоси

Аҳмаджон МИРЗАЕВнинг

вафот этганлигини чуқур қайғу билан билдириб, марҳумнинг оила аъзоларига таъзия изҳор қилади.

Республика «Агропромремонт» илмий-ишлаб чиқариш бирлашмаси коллективи Тошкент тажриба ремонт-механика заводи директори Э. З. Хатиповга онаси

Маҳбуба ХАТИПОВАнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

«Ўзбекбирлашув» правлениеси коллективи ишлаб чиқариш корхоналари бошқармасининг бошлиғи А. Н. Муталовга отаси

Неъмат Амирович МУТАЛОВнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Гидрогеология ва инженерлик геологияси институти ва комплекс тажриба методик партияси коллективи катта илмий ходим К. Ориповга отаси

Раҳимжон ОРИПОВнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

«СОВЕТ ЎЗБЕКИСТОНИ» («Советский Узбекистан») Орган ЦК Компартии Узбекистана, Верховного Совета и Совета Министров Узбекской ССР

БИЗНИНГ АДРЕС: 700083, Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

БЎЛИМЛАР: партия турмуши — 33-34-69, 32-53-97, 32-57-19, пропаганда — 32-55-70, саноат, қурилиш ва транспорт — 33-47-80, 32-53-14, 32-54-09, қишлоқ хўжалиги — 33-76-04, 32-53-15, 32-53-70, совет қурилиши — 33-12-46, 32-57-20, 32-54-18, фан, маданият ва халқ таълими — 33-44-51, 32-57-21, адабиёт ва санъат — 33-20-36, 32-54-35, 32-55-16, ахборот ва спорт — 33-14-24, 32-55-17, халқаро ҳаёт — 32-54-14, хатлар ва оммавий ишлар — 33-21-43, 32-53-16 32-53-20, 32-53-21, 33-11-49, 32-54-06, коммунистик ахлоқ — 32-54-29, фельетонлар — 32-54-27, иллюстрация — 32-57-22.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси, 700083, Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.
Газета офсет усулида, А—2 форматида босилади.

Р. — 04025. № 12. ИНДЕКС 64583. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12